

„ha az ember nem ösmeri az igazságot”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XIII. ÉVFOLYAM 2002. 14. (362.) SZÁM —JULIUS 25.

ára 5000 lej

Nuridsány Éva: Város

EGYED EMESE

Kert kapujában

Mesinek

Ajándéknak születél.
Piros hajnalra lettél.
Tavaszhozott, mosolygás.
Elárvult csöndbe: zsongás.

Jöttél, hisz jönnöd kellett.
Rejtőztél szővem mellett,
Készülődtél, mint olvadás.
Mint fenyőréteg, feloldozás.

Kővándóztál a fénybe.
Füvek, fák közelébe.
Vágytál folyó partjára.

És zene vett karjára,
versek sarjadtak melléd,
sok földi mindenféle
leste, hogy észrevennéd:

mézespogácsa, macska,
korábban: madaracska
még korábban: virág, szín,
vőz selyme. Szó, hang:
bársony.

Születél ajándéknak.
Felcseperedél: ámulok.

Készülődnék a rózsák...
(Istené a dicsőség.
Csillagot nevelt s rózsát.)
Kolozsvár, 2002. április 23.

LÁSZLÓFFY ALADÁR Nomadizálás

Az éjszaka álmomban havaztam. Igazán úgy éreztem: ez a legtöbb, amit a mai világért tehetek, de elküldtek engem is. Tovább küldtek. Nomadizálunk. Egy szép napon el kell például hagyni ezt a Földet. Valami önkinevezett felügyelők, body-guardok állandóan sürgetnek, továbbküldenek. Rosszabbak az évszakoknál, a meteorológiai frontoknál, a türelmetlen és gyűlölségre hajlamos vallásoknál, ideológiáknál. Nekik soha semmi (és senki) nem jó. Ezért van folyton, végig, állandóan, végestelen végig úton az emberiség. Tevéken és terepjárókon, ha éppen béke van, tankokon, hogyha éppen nincs. Van aki könnyezik, van akinek a lelke már odafigyelt a legfennebb kicsit havazva sírdogál az egészért, az emberiségért. Mikor szerettél volna élni — kérdezik meg gyakran az álmodozók, akik közé hajlaimaim folytán keveredtem. Máskor "nem azt, hanem Barabást" ordítom egy másik tömeggel, csak-hogy fel ne hívjam magamra a lesbenálló gonoszság figyelmét, a hazugság és a beárusítás vicorát, én, aki végső tehetetlenségemben korunk leprásait is a vállamon vígasztalom és együtt havaznék velük, ha még számítani lehetne

rájuk. Így a kérdésre is, hogy mikor szerettem volna élni, nem merem megnevezni a felívelő nagy kultúrákat, nehogy a lesben álló percmemberek nekik is árthassanak, ha túlságosan kiadom magam. Ezek utólag is tudnak, képesek ártani. Nemrég éreztem ezt öt perccel azután, hogy valakivel, akivel már nem lett volna szabad, szóbaálltam. Éreztem azt a fojtogató, gyermekkori élményt, hogy jaj elszóltam magam, és ez most vajon csak engem fog feljelenteni, vagy apámat is? Ez az igazi viszszaemlékezés ártalom: azok között is fel-fellobban a gyűlölet, akik valaha szót ki sem mondva megértették egymást, követték ugyanazt az eszményt, megtették és megtartották, amit kellett ugyanazért a célért. Ez az az ártalom, mely mindig újra romokká teszi a Rómákat és időnként a sárga földig elbontaná bennünk az Európákat is, ha nem rejtőznének a többi táj, egy-egy más, elterelő hangulat kiemelkedő pillanatába.

"Mikor szerettél volna élni?" Mindenesetre úgy 476 és 2002 között valamikor tértem ki az önleplezés vállalása elől. Most pedig olyan vagyok, mint aki hiába akart havazni. De hát létezhet-e, lehet-e madár vagy repülőgép, mely ha egyszer felszáll, többé nincs hova leszállnia?

- Szőcs István: Erdélyi Grál
- Lászlóffy Csaba: Ítéletnap a földön II.
- Szabó Gyula: Veteránosan
- Kuti Csongor versei
- Oliver Friggieri novellái
- K. Jakab Antal köszöntése
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

14

SZŐCS ISTVÁN

További Transz-ok, avagy ERDÉLYI GRÁL

mitosz: mi tosz; (rom. mitu' grál)

azaz BRÉDA

mi-tológiaja és ki-tológiaja¹⁾

mottó:

Meg kell próbálni közvetlen olvasóvá válni, hogy megértsük a célzásokat, a hasonlatok levegőjét és különleges mezőjét.

... Léteznek misztikus szóképek, amelyek természetükből fakadóan kimeríthetetlenek, mint a fény és megértés. Ezeknél csak a megközelítés döntheti el, hogyan értik őket.

Minden, amit előfeltételeznünk kell a hermeneutikában, csak nyelv, és mindent, amit kell találnunk, amihez a többi objektív és szubjektív előfeltevés is tartozik, a nyelvből kell megtalálnunk.

(Friedrich Schleiermacher)

A beszég meg az frás voltaképp bolondság; az igazi beszélgetés pusztá szójáték. Csak ámulni lehet azon a nevetséges tévedésen, hogy az emberek hitük szerint a dolgok kedvéért beszélnek. Éppen a nyelv sajátosságát, hogy pusztán önmagával tördők, téveszti szem elől mindenki. Ezért oly csodálatos és gyümölcsöző titok a nyelv — ha valaki pusztán a beszélés kedvéért beszél, éppenséggel a legnagyobb, legeredetibb igazságokat mondja ki. Ha azonban valami meghatározottól akar szólni, a tréfás kedvű nyelv a legnevetségesebb és legfondákabb badarságot mondhatja vele. Ebből fakad némely komoly embereknél a nyelvvel szembeni gyűlölet. Észreveszik a szeszélyességét, azt azonban már nem, hogy a hitvány locsogás a nyelv végtelenül komoly oldala... (Novalis)²⁾

Nem tudom, ki mennyire szokta figyelmesen belerágni magát a mottók mélységeibe és idézésüknek okába, jelen esetben azonban ez nagyon szükséges ahhoz, hogy Bréda Ferenc (időnként François Breda) *Antracit* című kötetét s róla a véleményemet tudja tenni valahova. A könyv alcíme Ferencül: *Alkalmazott nyelvleltár*, François-ul pedig *Ortoexistenciális esszé*. Schleiermacher, Novalis, majd alább Schlegel idézetek nem azért kerülnek ide, mert Bréda romantikusságát akarom aláhúzni velük, hanem mert ezek az őshermeneuták már mind "lényegvelősen" megfogalmazták azt, amire kései s magukat nem is annak valló tanítványaik tanították Brédát is: hogy a nyelv, amikor elszabadul és ugrándozik, akkor szólja el magát a legérdekesebb összefüggésekről. (Például néhai jó Bajor Andor szerint a magyar nyelv akkor öltötte ki magát egyik nagy kortársunk költészetére, amikor ezen poéta egyik hazafias versében leírta e sort: *ha kicsa pisa hátadon a só: azaz ha kicsap is a hátadon a show*.)

Ahhoz képest, hogy rusztikus *magyar* kodónak vagyok minősülve, talán túl sok már is az idegen szerzőtől való idézés, pláne hogy még Evolára s a Grál monda-

körre is sor kerülhet (esetleg egy folytatásban), s éppen ezért a motóbeliek egyik nagy magyar kortársát is idéznem kell: *Neved ki, vessed meg, hagyd egészen abba a Velős Nyelvtudományt, azonnal Barom leszen belőled!* Bár szegény Horvát István elvesztette hamar a befolyását, amikor kiderült, hogy nem is álmodozó, hanem rideg racionalista filológus, aki a XIX. század tudóskodó rögeszméitől vezettetve csak írott adatokban hitt, azaz, írtakban Brédán: írtó, *fantáziát írtó* körmölt pergamentekben s papirosokban, s ezért csak papiroszi diadalokat is alig arathatott. (Az *arat* és *irt* szó egy töről fakad, lásd még *ortovány*.)

Es ismét csak ahhoz képest, hogy a kötet elé írt előszóban (Merlin Claudiopolisban, *Johann von Kronstadt*, azaz Daruvári János úr által)³⁾ már az első lapon ötször szerepel a *szar* szó, a kötet nem is olyan sz. sőt még azt sem lehet mondani, hogy kopifiliás és az olvasó hiába vár, sűrűn, zaftos disznólkodásokat, hiába az említett előszónak már a harmadik sorában a *kipicszta* pontatlan kifejezése, mivel a főszövegben az említett sz-szel kezdődő szó mindössze a 72. oldalon fordul elő, ott sem önkényesen, hanem érdembeli coherens szofisztikáltságban: "*Te Vagy a Szó. Te Vagy a Sor. A Szorzat. Az Ötszörösen Öt Öltöztető Szervezett Szervek. A Szűrő Szaro, a Száradt Szar...*" stb.

A "*kipic.ázni*" szó törzsállománya szintén csak egyszer jön elő, de akkor sem csak hangulatfestő elemként kihasználva, hanem gondolatmélység gyanánt: "hisz az egész történelem nem egyéb, mint a törtek és torták (fr. *gateau* tészta, 1. teszt, test, vmint fr. *cone* mértani kup, és engedelmekkel: *piccsa*, vö.fr. *pis*, rosszabb) mely igyekszik "mag"-gátolni azt a bizonyos könnyű (fr. léger) és szű-kecske "utat". Tehát e csúnya szó említése itt sem capriccio, azaz kecske-ndezés, hanem értelem-szerű.

(Hogy végre valamiképp magamról is beszéljek, el kell mondanom, hogy a második világháború [ahogy Vonnegut kifejezi: az európai civilizáció második öngyilkossági kísérlete] utolsó napjaiban, a Harmadik Birodalom kellős közepén különböző Ausländer Fremdarbeiter, Displaced Personok, Prisonierek és "kipivítik" bombázási szünetekben rendezett méla tábortüzei mellett, miközben leventék dűdolták, hogy "rabokká váltunk a birodalom földjén", Petro Moszkocsenko kijelentette, hogy *kony*, az oroszul igenis *ló*; de José Virchez Romeo ellentmondott: *kony* *ist, was mamuzel hier haben* és a lába közé mutatott. Érzett a nagy Humboldtok közelsége. Miután a Burján féle latin szótáramat egy pár bőrkesztyűre cseréltem, nem bizonyíthattam be, hogy az a szó latin *cunus*-ból azaz *hüvely*ből jön és szemléleti párja, illetve tárgyi ellentéte a *cuneus*, az "*ék*"; s ezen át vezet az út mind a *kunkorodáshoz*, mind a *konyuláshoz*.)

Feltételezem, már az eddigi kevés ki-

ragadványból is kitűnik, hogy Bréda Ferenc egy olyan Kiss Dénes, aki *nem* Kiss Dénes; úgy is mondhatnánk hogy Nemkiss; ad analogiam Hankiss és Tomkis.

Kiss Dénes ugyanis, számtalan versében, értekezésében a magyar szavakat és kifejezéseket elemeire, sőt mikroelemeire bontva, azután ez elemeket *lego*-játékszerűen használva, bebizonyítja, hogy a magyar nyelvben a világmindenség legapróbb porcikája is szervesen egymásba illik, sőt, hogy csakis a magyar nyelvben áll össze a világ egységes szervezetté. Bréda, mint Nemkiss, abban különbözik Kiss-től, hogy poliglott összehasonlításokat, poligonális, azaz sokszögű egybevetéses *analogizálást* keres. Bár inkább csak a magyar-francia-román, esetleg latin nyelvből, ami szükségszerűen egyoldalúságokhoz vezet. Annak idején Gellért Sándor járt el így, aki szófejtései során a magyar, finn, lapp, török, mongol nyelvet egyazon nyelv anyagának tekintette.

Brédának természetesen nagyobb játéklehetőségei vannak, ám nem él eléggé velük. Jó tizenkét éve, amikor többszöri franciáországi tartózkodásából hazatért, felajánlott kiadásra több szerkesztőségnek is egy roppant érdekes kéziratot, amely francia-magyar szóegyeztetéseket tartalmazott (pl. *tête-fej*, azaz *tető*) anélkül, hogy belekényszerítette volna metafizikus gondolatmeneteit valamilyen egyirányú etimologizálás csatornájába. Természetesen, nem volt sikere vele, most az *Antracit*ban ebből sokat felhasznált. Sugallataimat azonban nem fogadta meg, és nem fektette egymásra leleményeit Szabédi László latin-magyar-román megfeleléseinek táblázatával. Általában nagyon óvatos atekintetben, hogy ne kerülhessen a délibábosok sodrásába, így pl. noha gondolatai a tehénszemű Héra azaz *Junó* esetében nem hogy a *jó nő* is elkerülnek, de az *űnő* és a román *jună* (űsző) szintén mellőztetik nála.

Kiss Dénestől az is megkülönbözteti, hogy a szavak ízekre metszegetésénél vigyáz arra, hogy a porcokat ne vágja át, hanem ott válassza szét a szavakat, illetve szótagokat, ahol azok erre könnyed hajlandóságot fel is mutatnak. Egyszer-egyszer kapni csak az ellenkezőjén, pl. amikor a reggelt így bontja fel: r-EGG-El, bár nem a hagyományos angol reggelire, a "ham and EGGSre" gondol (tojásos sonka).

Ha nagyon mély levegőt szívok, talán még azt is elismerhetem, hogy a *reg-gel* szó töve, (vesd össze-nap-pal, éj-jel) eredetileg már szóösszetétel: rő — azaz *ré*-vagyis sárgásvörös ég, vagyis *ré-ég*, bár — mérget venni még korai volna rá.

Az *Antracit* egyébként elég egyenetlen, elegyes és makulás munka: legjobb, és azt is mondhatom: *legszebb* a 11-87. lap közötti rész, amelynek ugyancsak *Antracit* a címe, csak régiesebb betűkkel írva; sodró, villódzó, költői elmejátékok, manifesztációk és demonstrációk tavaszi délutánja!

"Persze mindezen ömlengések helyett azt

a szimpatikusan szimpla diadal-dalt is dúdolhatnám Dinamikus Dianám díszes tiszteletére, melyet a költőtől kölcsönöznék:

Az érintetlen rét virágait hozom,
e koszorút, királynőm, ott fontam neked,
ahol nyáját a pásztor sem legelteti,
sem vas nem ér a röghöz, érintetlenül
virul tavasszal, rajta csak méhecske jár,
s a Szűz szemérem hús harmattal öntözi.⁴

Ez lenne az Élet Egyik Éneke. Az Én Énekem. Neked. Nesze... A rét pedig a Te Tere. Te, Theia! A Világ Virágos és Virilis teteje. A nyáj én vagyok, a nyálás, a nyájas Nyilas. A pásztor is én vagyok, a Te Párod, a Te Paródiád... s én, méhed méhecskéje, Bibédél Bibelődöm..."

Különben egészen pontosan nem tudnék arra felelni, miért éppen Antracit a kötet címe — maga a szó egy nagyon jó minőségű, bitumen-mentes szenet jelöl..., s lehet, hogy Bréda asszociációi között a Transilvaniára is visszhangzik — ebben a második részben ugyanis mintha az lenne a költő célja, hogy a Grál mondanakör felhangjaival zendítse meg az erdélyi "mélyneveket", pl. Gyalár, Gyula, de itt viszont

szövegnek, sem ötletek, ideák műfajon kívüli feltalálásának.

Bréda módszere: meglepő héjalatti — szubkortikális — összefüggések megpendítésével beindítani az olvasó fantáziáját, megszabadítva az elvontságra hajló gondolkodás nyugoskodásától, s mint üveg-golyót likba gurítani. Az esszétől a tudományos módszerességet nem szabad számunkérni, csak az ötlet szuggesztivitását, evidencia-értékét. (Az "aha" momentumot.) Bréda ide-oda csapongó rámutatásai, azonban nem tudják kirajzolni a Tündérkert határait. Az olvasó kérdezi: azért, mert Bréda túl sok, vagy túl kevés misztikus adatot hajít a mérlegbe? Sokat ahhoz, hogy kívülről, mankók nélkül is követni lehessen, és keveset ahhoz képest, amenynyi — létezik?

Bréda megmozdítja a fantáziát — és úgy hagyja. Pedig, amint Schlegel mondja: "Csakis az érzék és a fantázia ama önmagában tovább aligha magyarázható mágikus egymást-áthatása révén világosodik meg a belső szem a külső megjelenésben fellelhető szép számára, vagy vá-

zonban inkább természetes érzésekből vagy sejtésekből önkényesen állítana össze, mintsem az elődök korának régi bölcsességéhez kapcsolódna." (Ez is Schegel volt).

Bréda, amikor vállalja, hogy igenis körül kell nézni, sőt hallgatóni Babelben, s kihámozni a nyelvekből és a nyelvzavarból — a nyelvet, az igazit, az egyetlent, a szent ősidomát, nem mindég tud dönteni képlet és hieroglifa, vagyis logikus megállapítás és sejtelmes szimbólum között. A kettő állandóan keveredik — nála is, mint ma majdnem mindenkinél a világon, aki esszét ír.

Talán más oldalról érdemes lesz még egyszer nekiveselkedni Bréda Antracit-tökörének: lehámozva és félretéve belőle az evidens költői részt, s kutakodni csakis a mechanikus-logikus képletekbe fogható adatok után. Mert a Grál valóban megkísértette a mi Tündérkertünket is, legalábbis átsuhant rajta valamikor...

Jegyzetek

¹ Bréda Antracit Erdélyi Híradó + Előretolt Helyőrség kiadása, Kolozsvár, 2002. Elő- és utószó Orbán János Dés. Fülészövegben szintén: Az Antracit egy kódolt, mágikus vízió Erdélyről, nem a provinciáról, hanem a Világ Közepéről az Egyetemes Transsilvaniáról. Az Antracit leginkább magyarul van írva, de nemcsak. Ami magyarul van írva benne, az a magyar nyelv érdekében elkövetett legnagyobb merénylet, ami más nyelveken, ugyancsak "... Rec: ami a merénylet nagyságát illeti, messze nem egyedülálló. Viszonylagos.

További dicsiratok a kötet végén Király Farkas és Király Zoltán tollaiból.

Az ismertetés címeben a *mi-tológia* és *ki-tológia* nem a rec. minősítése, hanem magának Brédának a kötetben fellelhető formulája.

² A Schleiermacher-idézet fordítója Hegyessy Mária, Novalis — Radics Viktória; közölte őket az ÁTVÁLTOZÁSOK c. folyóirat Tizenkettedik-tizenharmadik száma é.n.

³ Johann von Kronstadt saxo-nostalgicus álneve Orbán Jánosnak. Pedig mondtam neki, hogy a Kronstadt s az ebből pseudo-népetimologizált Corona Brassó középkori okiratokban szereplő neve, valószínűleg egy Kranenburg Kranstadt, daruvár, gémvár-város értelmű helységnévből jön, mivel eredetileg valóban órvár, órhely volt, a daru meg a gép (de még a liba is) jellegzetes őrmadarak, vesd össze: ...ösz-tő(n)...vérkut...agash — hórihorgas kémmel, mélyen néz a kútba: benne vizet gép lel... Ezen előszónak azon kitételéhez, hogy Molnár Ferenc, Herczeg Ferenc, Harsányi Zsolt, Zilahy Lajos, Makkai Sándor harmad- s negyedrangú írók, hozzá kell fűznünk, már mint attól függően, hogy kit tartunk elősrangúnak, Dosztojevskijt vagy netán Rejtő Jenőt... és Méhes Györgyöt? Ugyanitt idézi és átveszi az előszó a kötetnek e fordulatát, hogy "minden keréketört történelmi lobotómia ellenére is itt-ott lobog" — a lobotómia egy idegsebészeti kényes műtét, ennek keréketörése igazi történelmi curry-ozum! Idevág a lobectomia is: a homloki agytekevénnyé lebonyolítását átmetésése... Következésképpen a paciens sosem fog egyetlen szójátékot sem gyártani, sőt megérteni sem... de legalább nyugton hagyja a személyzetet a klinikán... Mérvadó vélemények szerint a lobotómiát nem maga a történelem, hanem az akadémiai történelmi szakosztályai végzik.

⁴ Euripidész Hüppolitoszából idézi Bréda, Trencsényi-Waldapfel ford.

Moldvay Katalin: Csendélet

több az akartság, s kevesebb az ihlet, mint az első részben, több az akarás, a kívülről golfütővel lyukbakergetett poén; s végül is Tündérországából nem marad más, csak a kósza-kúsza, kóc-góc-káosz társítások sorozata, s persze végül a felforrósodott gőz. Csakhogy James Watt óta köztudomású — hehehe: "gőztudomású" á lá — szloffy —, hogy a gőzgép működéséhez nem elég bármilyen nagynyomású hőség, kell oda egy-egy kis hideg bele-belepislantás is.

Ez utóbbi hiányzik a Tündérkert Brédaló topográfiájánál... Bréda inkább költő, mint író s az íróban el kell férnie egy olyan szövegszerkesztőnek is, aki a fennforgó képek és gondolatok sugójaként is működik, de úgy, hogy az olvasó ne hallja a zihálását. Legegyszerűbben úgy mondhatnánk, hogy az Antracit második fele nincs szépen megcsinálva, sem irodalmi

lik érzékennyé és nyílik meg a fül a hangok szellemének s harmoniáinak valamennyi varázslata előtt, mely egymást-áthatásnak legelső oka a szervezet rejtett mélységeiben, és a különleges, láthatatlan szellemi életerőben keresendő."

Az esszé szépségének azonban nincs egy kivetült érzéki felülete; olyan szépség a gondolaté, az ötleté (az ideáé), amelyet szem nem lát, és fül nem hall. Ha az esszéíró, mint Schlegel utánzástól megcsömörült s abszolút eredetiségre vágyó vir-tuális költője "újra felfedezné a művészet valódi fogalmát, mely szerint annak igazi célja a szimbolikus jelentés és az isteni titokra történő utalás, minden egyéb azonban csupán eszköz, szolgáló rész és betű, talán akkor egészen újfajta, csodálatosraméltó műveket hozna létre: hieroglifákat, igazi érzéki képeket, melyeket a-

LÁSZLÓFFY CSABA

Ítéletnap a földön II.

7

(Mit főznek az urak?)

BÁTHORY ISTVÁN

Nincs amiért ijedeztetek. Az okmány csak annyit ér, hogy megint van mivel kitörölni az ülepeteket.

Való igaz: ez már a harmadik

— a Váradon kötött szerződés és az Izabella lemondatásához kapcsolódó nyírbátori megegyezés után, melyet nagy gonddal

György Barát eszelt ki...

CSÁKY MIHÁLY

Egyesek szerint — hallhattad ma is a fejedelmi tanácsban — nem árt, ha elővigyázatosabbak vagyunk...

Előrelátóbbak a jövődönket illetően! Nem kell hát hebeburgyán elvágni Nyugat irányában minden köteléket... Báthory, ez neked szólt.

BÁTHORY

(ingerülten)

Elég! Lábamat mozdítom alig, s fülemben már a tiltás sistereg. Hány erdélyi urat sodort az ellentáborba — kurta emlékezetűek! — a kevély s vak uralkodási vágy?... Nem Izabella-örökség ez ország!

Kit az árnyékszék-védettségben, itt is pánik fog el, annak a harcmezőt én nem ajánlom, hiszen az udvaroncok vakmerősége csupa szájalás.

CSÁKY

(buzgón bólogatva)

Vagy árulás. Ott van a tiszántúli főkapitány példája...

BÁTHORY

(sziszegve) Ne is halljak többé a latornál is szemetebb Balassa Menyhátról!

CSÁKY

Lám, Izabella

(sikamlósan) "bizalmasa" volt...

BÁTHORY

(meglepődik) Akármekkora kurva volt, mégsem lehetett mindenki az ágyasa...

(Élvezettel, röhögve.)

Ámde halott felségről

jót vagy semmit!

CSÁKY

Meg vagyon érte... Én csak János Zsigmondra gondolok: szegényt alig ültette nyeregbe a sors a szeszélyes özvegy halála után, a Bécshez átpártolt Balassa Menyhárt képében máris Ferdinánd kezére adta a rontás Szatmárt, Németit s Nagybányát. Hogy aztán újból meginduljon a nagy háborúskodás... Hány vereséget kellett elszenvedniök hadaiknak!

BÁTHORY

(kissé nyomottan)

Rádásul ekkor került kenyértörésre sor a székel székely és a haragtartásban tapasztalatlan fejedelem között.

CSÁKY

(leül, két keze közé fogva üstökét)

Ha közbe nem lép

a budai pasa... (!)

BÁTHORY

(mind mogoróbb)

Szörny-szövetségben

nincs hiány...

CSÁKY

Szatmár megostromlásával legalább elvette kedvét a Habsburg-előnyomulásnak. S e nélkül, persze, nem köttetett volna meg Ferdinánd és Szolimán közt a tartós béke sem.

BÁTHORY

(felugrik ültéből)

Csak álnok békét ne halljak! Soha nem az az áldozat, ki megköti.

CSÁKY

Te ráfizettél, szent igaz, de az már az "óvatoabb" Habsburg-ivadék: a Miksa bosszúja volt, ne feledd!

BÁTHORY

Nem tudhatod előre, melyik az alamuszibb kutya... A harapósabb!

BEKES GÁSPÁR

(jön nagy peckesen)

Mit főznek az urak? Hol puskaapor a fűszer, a legkeményebb fej is könnyen szétrobban, lakjék benne bár nagyokos agyvelő...

CSÁKY

Megszoktuk már az éles nyelvet, amellyel könnyedén vagdalkozik és ejt sebet.

BÁTHORY

(epésen) Vajon

téved a "krónikás", aki szerint a nehéz emésztés eredménye ez?

BEKES

Gondolom, hogy mint a fejedelem bizalmasai tisztában vannak a ma reggeli orvosi jelentéssel...

(Sokatmondó pillantással Csáky felé.)

A kancellár úr legalábbis!...

(Hatásos szünet után.)

Ezzel, a még mindig Magyar Királyság nevet hordó gyönyörű országrésszel, ha árvaságra jut, kérdem, mi lesz?...

(Báthory e pimasz fölénytől indíttatva, a kardja markolatához kap közben.)

Ajánlom magam, tisztelt főurak!

(Arcára mosolyt erőltetve faképnél hagyja őket.)

BÁTHORY

(nehezen türtőzteti undorát)

Keselyűárnyat látsz keringeni; csalogány hangján szédíti, igaz, elkábított áldozatát...

CSÁKY

A svéd

követ a minap állítólag a fejedelem hálókamarájának ajtaján látta kijönni; a bágyadt felség megbabonázva búcsúzott el tőle.

BÁTHORY

Megosztja vele mindenét.

Az ágyát is. A mindig ingatag János Zsigmondnak veszedelmesebb tanácsadója nem volt még. Kullancsnál mélyebben hatolt a bőre alá.

CSÁKY

(nem mentegetésképpen)

Forgách szerint: "Bekes akaratától

a király nem fog eltérni soha egy körömnnyit se! ...A Petrovics Péter keze alatt lett Bekesből, a lugosi vicebán fiából jó katona; a temesi gróf ezt ma sem tagadja.

BÁTHORY (maró gúnnyal)

De nem állítja, hogy diplomatát nevelt volna ebből a söpredékből!

CSÁKY

(csillapítaná a Báthoryt)

Bekes úgy véli: a szultánutód, Szelim árnyékába se léphet a nagy Szolimánnak; s ha már az erőviszonyok megváltoznak, úgy hát kezünket tanácsosabb mielőbb a Habsburgok felé kinyújtani...

BÁTHORY

(nem tetszéssel)

Ostoba nyúlnak való csapda ez. Lám, hogy képzelet ökelme, kire a gyámoltalan ifjú betegen Görgény után Fogarasnak egész uradalmát reátestálta, úgymond "hálából". Amiért Ferdinánd némely jó szavából titkos, valójában csak áltató szövegeket fabrikált?... Szóval mit gondolt Bekes (?): "A választott király" ha koporsóba került — inkább előbb, mint utóbb —, a sors akkor a gyeplőt az ő kezébe teszi le; a "szerénységéről" ismert Bekes Gáspár, no persze, beéri a vajda címmel, amire áldásukat adják majd a magyarországi rendek is.

CSÁKY

De mit szól mindehhez a Fényes Porta?!

BÁTHORY

(hatáskeltőn felbőg, mint egy oroszlán) Ez az! Egyetlen szavába kerül a Padisahnak, hogy a törökök a déli széleket ellepjék... S mint két sakál, az oláh vajdák készen állnak, hogy felprédálják Erdély javait!

CSÁKY

(a sikerült színjáték hatásától letaglózva, megvakarja fejét; csendesen)

Báthory István ne tudná ezt, ki

a diplomáciai fortély... (?)

BÁTHORY

(mordul egyet) Baklövés!...

CSÁKY

(megadó mosollyal)

...miatt több éven át raboskodott?!

(Elgondolkodva, más, baráti hangnemben.)

Érthetetlenül fogadtuk a hírt, úgyszólván mindenki... Egy legitim követnek ásnak vermet! De miért?!

BÁTHORY

Dilettáns félreértés volna?! — Magam is tusakodtam eleget; volt időm rá.

A fejedelem — kezdő vala...

(cinkos kacsintással, kacagva)

akkor is.

Nem tartotta be azt, amit Szatmáron aláírásával vállalt...

CSÁKY

Reakényszerítették.

BÁTHORY

(rejtett gúnnyal) Látványos sikerre számított; oly kevéske dicsőségben volt része valaha is... Minek is törődött volna az egyezséggel, melyet Bécsbe küldött követe, azaz jómagam kötöttem meg nevében? Szóval ott rostokoltam Miksa orra előtt, kit az újabb hadihír Pankota bevételéről úgy fölingerelt, hogy

menten tömlöcüregebe vettetett.

CSÁKY

(Körüljárva a rendíthetetlen Báthoryt, óvatosan.)

Ha veszélytől kell tartani, ezúttal az ellenkező irányból jöhet...

BÁTHORY

Kelet felől... A szultán szava eddig sok mindent tolerált; viszont Nyugatról felmentő sereg még nem érkezett. Nem vagyok jóstehetség, viszont kötve hiszem azt, hogy egy újabb botcsinálta politika kárvalótja az én szerencsémbe részesülhetne még.

CSÁKY

Velence közvetítő szerepére célzol?

BÁTHORY (rábólintva)

Próbáljon meg a Signoria követe kiszabadítani valakit a Héttoronyból!

(A kínos nevetés arcukra fagy.)

Ehhez, meglehet, a gyanús idegen: Gromo megjelenése is hozzájárul.)

9

(A templom kapujában)

(Gromo ott áll a "megszentségtelenített" nagytemplom kapujában, az oszlopfőn guggoló faragott kőalakok alatt.)

GROMO

A népet gyözködő, sok kis fajankó, egymás képére formálnak maguk. S akiben nincs rá készség, hogy nekik bóköljön — mert bevallom, bonyolultabb lélek vagyok: vágyam, gyűlöletem megannyi szenvedélyes kinövés —: rólam le kell hát nyesni valamennyi "dudort"?...

(Felnéz az oszlopfőre).

Ezek a szépen faragott

alakok!... (Vigyorral)

Angyalok, még hogyha kőbe faragta is őket az emberi talentum! A hitújítók buzgalma csoda, hogy megkímélte őket; de különben se oltár, se szobor, a festett régi faliképeket mésszel mázolták le jó vastagon.

(A nyakához kap, majd ujjával masszírozni kezdi.)

A bámulástól elállt a nyakam.

Az éjjel is csak forgolódtam, nem jött a szemeimre álom. Hogyha csak a hideglelés ejtett volna foglyul!...

(Megnyílik a tölgyfaajtó, zsidobongás. Véget ért a fejedelmi tanácskozás.)

Őseik érdemeit hánytorgatják folyton...

(A színpad lépő kiváltságosok láttán mind gonoszabbul.)

Pokolbugyornál, mit tagadnak, szörnyűbb csupán az ő fantáziátlan földi pokluk lehet. Vagy legalábbis unalmasabb...

CSÁKY

(jön Blandratával; ahogy az olasz méltatlankodását meghallja)

Itt háborog; a Szentszék felé hízeleg. Nem titok, kit árul!

BLANDRATA

(megjátszott nagyvonalúsággal)

Ugyan már. Faragatlan fickó.

CSÁKY

Zsoldos.

BLANDRATA

(Gromónak, bölcs nyugalommal)

Fékezd magad, Andreas, különben még dühöd mérge fog elemészteni.

CSÁKY

Ki hálót sző, nehogy saját magát lássa vergődni!...

(Közben feltűnt a fejedelem.)

JÁNOS ZSIGMOND

(Csáky szavait lereagálva.)

Már megint az ármány?

GROMO

Bent is csak panaszkodtok, hol a jobb, hol a bal felemen. Mindkét karom levághatnám, de hol a biztosíték, hogy akkor legalább csend s béke lesz?!...

CSÁKY

(a megbántott pózában)

Szíved... s hited szerint, annyi idő után tudnod kellene végre, hogy melyik oldaladon keresd hűség alattvalódat.

(Fejével Gromo után bököve.)

Nemrég kapott

levelet, rajta volt a Pápai

Kúria ököl-nagy viaszpecsétje...

BLANDRATA

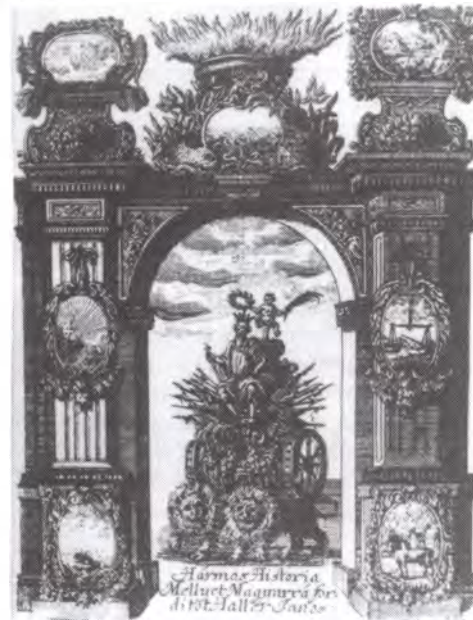
(közelebb lép, bekapcsolódik a beszélgetésbe)

A hírhedt Morone bíborosé

személyesen.

CSÁKY

Lásd be, nem kis dologról van szó, nem holmi házi intrikákról,

hisz doktorodat, ki hittársad is,

távollétében fogta perbe az

Inkvizíció... Ezt Blandrata György

bármikor képes tanúsítani.

(A doktor komoran bólint a fejedelemnek.)

JÁNOS ZSIGMOND

Tegyük fel, hogy idáig is elér

a Szent Hivatal karja... én viszont,

tekintve azt, hogy Inkvizíció nem vagyok, nem adhatok hát parancsot, hogy verjék vasra kapitányomat.

CSÁKY

Ahogy felséged kérésre tette, bárkinek zsoldjába szegődik ő!

JÁNOS ZSIGMOND

Azt tanácsolod, vettessem tömlöcbe?

(Rejtett gúnnyal.)

Saját katonái közül válasszam

ki azokat, kik lefegyverezik?

Vagy jobban teszem, hogyha valamennyi

katonával leszámolok, hiszen

ők is mind zsoldosok, miként Gromo?!...

Innen csak egy lépés választ el attól,

hogy a nekem használó vallomást

kínzásokkal belőle kicsikarjam.

BLANDRATA

A fejedelem nemcsak okosabb lett pár hét alatt, de humora is van már.

Ez utóbbit talán a lósóskának

köszönheti: kevesebb vashiány...

Vagy inkább egy késhegyni szerelem?

JÁNOS ZSIGMOND

(a doktor fecsegése most ingerli)

Még nem fejeztük be. A kancellárom

gondolt-e arra, hogy mi lenne, ha

az annyiszor vérig sértett olasz

fogná magát, és fellázítaná

ellenünk katonáit?...

(Mint aki komolyan veszi ötletét,

inkább csak önmagának.)

Istenem,

hiszen az egy egész armádia!...

CSÁKY

Ezek szerint az olasz zsoldosok

kedvükre konspirálhatnak, mi több,

félelmünkért szembe is rohoghatnak.

(Követi az őket faképnél hagyó fejedelmet.

Rábeszélően)

Az idegenek, pláne ez a kapzsi

zsoldos-had fog megvédeni netán

az ellenséges betöréssel szemben?

Családért, földért elvérezni — ők?

Fondorlatos kapitányuk a fordulatra

vár csak, amely könnyen mindannyiunk

számaára végzetes... Te mit akarsz hát,

uram! Hűség — hűtlenség árapályán

kivárni, hogy hová sodornak majd a...?

JÁNOS ZSIGMOND

(közbevág, mint aki unja már)

Sorsom féktelen, türelmetlen...

(hátrafordulva, mindenbe beletörődő fintorral)

— ha tévednék, kérem, javítsanak ki.

(Megint magának; magában.)

Megvan!... Vagy csak: közönyös hullámai.

BLANDRATA

Ez szépen hangzott, akárcsak egy zsoltár.

JÁNOS ZSIGMOND

Ha nem is Dávid zsoltára. Igaz?!

(Távozik.)

BLANDRATA

Megint talált. Azaz, hogy én találtam

el az imént... Humorra nincs recept!

CSÁKY

(most Blandrata doktornak agitál)

Nyűg neki s átkos unalom a békés

udvar. Panaszkodik, hogy kevesebb

a tánc, a ledérség, mint azelőtt...

BLANDRATA

E zsörtölődésnek most ki a tárgya?

Gromo?... Vagy maga a fejedelem?!

CSÁKY

A pápista ízlést hiányoló

olasszal van elszámolnivalóm.

BLANDRATA

(lakonikusan)

Én is az volnék...

CSÁKY

(zavart fintorral) Pardon.

BLANDRATA

Semmi baj.

(Rövid töprengés után.)

Különben Izabelláról talán

senki nem tudhat többet doktoránál.

(Hüvelykujjával tréfásan saját mellére bökö.)

Az ünnepélyesség nála frivol,

mámoros hangulatba csapott volt át.

Azt képzelte, hogy mindenkit magába

tud bolondítani...

(Sóvárgó mosollyal.)

Azért volt néhány

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

előnye is a bujaság-kultusznak!
Minél jobban tiltanak valamit,
a bűntudat-, bűntudatlanság annál
édesebb... Persze a megbánására
a bűnnek ez már nem vonatkozik.
CSÁKY
(egy kis gyanakodással hallgatta.)
A sebhelyeit nyalogató doktor úr!
Még néhány ilyen, hajdan volt tobzódást
s romlottságot visszakerődző-síró
nosztalgia-hullám (mondják, hogy az
esztergomi érsek, Oláh Miklós is
kései bujálkodások miatt
mulasztotta volt el Somogyi Péter
tanítót példás módon megfenyíteni,
s ebből a sajnálatból nőtte ki magát
aztán a bős haragú Méliusz).
BLANDRATA
(gúnyos szemvillanással)
Lám csak, mily kockázatot vállalok
még ma is.
CSÁKY
(a diskurzus egyre csöpösebbé válik)
Érdemes hát eltűnődni
ezen, s a fekte talár helyett
a papi köntöst visszavenni!... Úgy tán
nem kötelező csókokkal illetni
a szultán ruháját térdén alul...
BLANDRATA
(kitérő válasszal)
Még gondolkodom rajta: elkísérjem
a fejedelmet a szultán sátrába?
Nem mintha kockázatos utazásról
volna szó...
JÁNOS ZSIGMOND
(tér vissza; kezében nyitott könyv.)
CSÁKY
Itthon énszerintem is
nagyobb a veszély.
(A fejedelem elé megy.)
Ezt mondom, mióta,
felségednek is. Az ímént, bevallom,
Gromót szapultuk újfent, akinek
szent meggyőződése, hogy ez az udvar
provinciálissá lett, főzte sőtlan,
mióta a megboldogult királyné
szenvedélyével minden izgalom
s pikáns íz kihalt Gyulafehérvárról.
Felséged zsoldos vezére szerint
az unitárius hit arra jó,
hogy ne kívánhass vigadni. A hívek
olyanok, mint akiket kiheréltek...
JÁNOS ZSIGMOND
(felpillant a könyvből; fojtott ingerültséggel)
Egy szót se többet!...
CSÁKY
Ó, talán csak nem jár
kegyvesztés az őszinte szavakért?!...
(Tovább szószátyárkodik.)
Annál nagyobb kan ő, mármint Gromo!
Legjobb lesz óvni feleségeinket
tüzes baritonjától...
JÁNOS ZSIGMOND
(tőle szokatlan, fejedelmi szigorral)
Vigyázz, Csáky Mihály,
ha tovább támadsz,
be kell hogy bizonyítsd a vádat,
egytől egyig!
(Csáky megrökönyödve hátrál, majd kivörösödve a szívéhez kap. János Zsigmond a távolabb álldogáló Blandratának is szánja; vékedezkedően.)
Miért ne lehetnék ez egyszer én is
haragos? Ha úgy tetszik, elfogult!...
(Habozva; érveket keres.)
A spanyol királyról azt beszélnek, hogy
börtönrácsok mögé zárta saját

fiát. A Fülöp engedélye nélkül
senki sem láthatta... A huszonhárom
éves Carlos nem ebbe halt bele,
igaz. Dédanyjának, az örült Johannának
elmebaját örökölte talán.
Se kés, se villa; lassú haldoklás volt.
(Elmélázva, csendesen.)
Mért is mesélem ezt nektek itt ma?...
A hatalom sem örökölheto
háborítatlanul... Ha van tanulság
belőle számunkra egyáltalán.
CSÁKY
Tanulság? Az mindig kerül... Mondjuk ez:
a szeretet is csak akkor valóság,
ha van formája, s meg is fogható
Az utód nélküli uralkodás,
nagyságos urunk, jól fontold meg ezt... (!)
JÁNOS ZSIGMOND
(dühösen kiált rá)
Mégint papolsz?!... Fojtsam beléd a szót?
Már azt reméltem, hogy a megreformált
hitnek köszönhetően fekete
mentédben kinőtött a kanonok-
korodra jellemző túlzásokat.
CSÁKY
(vérig sértve)
Ha ősz fejem sem érdemel ki annyit,
hogy meghallgass!
(A dac ocsmánnyá teszi.)
Az utód nélküli
hatalom szart sem ér.
(A fejedelem arca megrándul.)
Viszont egy szép és
engedelmes hitves aranytelér.
JÁNOS ZSIGMOND
(kimerően)
Helyes lehet, mit mondsz —
a lelkem mégsem
lel köztetek nyugalmat, puritán
erényekre hivatkozó tanácsnokok.
A megtisztított tanok igazát bár
nem tagadhatja senki le, sívár
napjaim olyanok, mint amikor a
szabadon virágzó fát megtisztítják,
lenyesnek róla minden fölös gallyat
és élődi gombával benőtt kérget,
mondván, hogy jobban kering
bennem majd
a nedv...
CSÁKY
Mindezen bölcsességek más súlyt
kapnának, mihelyt felségedhez illő
hitvessel...
JÁNOS ZSIGMOND
(keserű vigyorral)
Nem olyan, mint anyám volt?!...
CSÁKY
Tréfán kívül, felség: a keresztényi
világ nagy mérlegére tenni végre
mindenedet!
JÁNOS ZSIGMOND
Mint tallért vagy arany-
dukátot?!...
(A fejéhez kap, fogvacogva hátrál.)
Alázattal kérlek... Mégse!
Parancs ez: kímélj meg attól, hogy vásári
portékának tekintsd a lelkemet!
(Elmenekül.)
CSÁKY
(értetlenül bámul utána, majd Blandratára)
Mi lelte ilyen hirtelen?!...
BLANDRATA
(kissé szomorúan)
Csak tükröt
akartál tartani elébe. Szerény
bölcsességednek fénylő tükrét...
CSÁKY

Azt hát.
BLANDRATA
Nagy marha vagy, Csáky Mihály...
Nem árt, ha
olykor magadat is megnézed benne.
(Faképnél hagyja a kancellárt.)
CSÁKY
(sokáig bámul bambán a doktor után)
Belém szúrná a tört ez is. Vagy inkább
mérget keverne — az olaszok arról
híresek...
(Föl-alá rohangálva; fél-szájjal)
János Zsigmond?! Benne se
bízhatom, a mai nap után pláne.
Bár amilyen ingatag?... Meg kell várni,
míg lelke lecsillapul. Leülepszik
alján a fölösleges hordalék...
A tükrömre talán már nincs szüksége
fejedelmünknek — Blandrata, legyen
neked igazad! — Csak egy ágyastársra...

10

(Eszméletvesztés)

FUTÁR (kissé parasztosan, székelyes kiej-
téssel beszél) Mielőtt visszaindultam volna Er-
délybe, a szultán parancsára egy oláh vajda-
fit hurcoltak oda mindenki szeme láttára,
kiről az a hír járta a Magas Portán, hogy a
padiash helytartója ellen bujtogatta otthon
az övét. A lázításra szító szerencsétlen "gya-
urnak" előbb levágták orrát, fülét, majd a
szultán elrendelte, hogy vessék horogra. Vé-
kony dongájú ifjú volt — megbocsát nagy-
sád, de némelyekben felségedhez hasonlí-
tott; nem csupán a rőt színű szakáll, de az
olvasottság tekintetében is; amint állították,
kiválóan beszélt görögül, latinul, törökül,
magyarul, oláhul, s még lengyelül is gagy-
gott. Sok ki- végzést láttam én Sztambulban,
köztük török áldozatokat is lenyakazni; né-
hányuknak kezét-lábát megkötözték, s akár
a borjaknak, torkukat metszették, és míg vé-
rük el nem folyt, őket a földre fektetve hany-
kolódni hagyták testüket. Ennek a vajda-
finak hurkot dobta a nyakába, s a kötelet
egy gerendára átalvetették, s az elítéltet vagy
egy arasznyira föl húzva lógni hagyták. Ez az
ifjú, akit én, mint említettem már, a felséged
hasonmásának képzeltem, nem volt egy hit-
vány senki, mégis mindannyiunk, a Portán
vendég gyanánt fogadott s tartott európai
követek megrökönyödésére, akár egy kö-
zönséges latrot, a szultáni akarat ki is herél-
tetett...

BLANDRATA (látván, hogy a követ elbeszé-
lése közben János Zsigmond mind jobban elsa-
pad, kétszer is leinti a tapintat nélküli fecsegőt,
másodszorra sikerrel) Elég volt már, te szószá-
tyár! Hogy kötözték volna meg téged is le-
génykorodban, amiért nem tudsz mértéket
tartani. Azt képzelted, hogy tőled fogunk
leckét venni arról, hogyan szoktak valakit
kiherélni?!

JÁNOS ZSIGMOND (erőtlen hangon)
Hagyjad, doktorom. Nem mindenki születik
diplomatának. Móricot nem is annak szán-
tuk, midőn megkapta volt a beosztását a
követünk mellé a Portán.

BLANDRATA Arról beszélj inkább, hogy
a szultán nagyvezére mire készül!

FUTÁR (közben belép Dávid Ferenc) A
Gyulafehérvár irányába menesztett csausz,
mielőtt elindult volna felséged udvarába —
csak hogy én megelőztem! —, felkereste szál-
láshelyünkön a méltóságos gazdám, és a
legnagyobb szigorúsággal a lelkére beszélt,
hogy a "választott magyar király", vagyis

nagyurunk válasszon francia, vagy svéd, esetleg dán hercegisasszonyt magának, eszébe ne jusson a Habsburg uralkodónak, Miksának valamelyik leányörökösét feleségül kérni...

JÁNOS ZSIGMOND Jól van, Mór. Látom, alaposan megizzadtál, amíg hazaértél. Menj és kérd, hogy szolgáljanak ki a fejedelmi pincéből hideg borral. (Int neki, hogy elmehet.)

FUTÁR (ügyefogyott vigyorgással, mint aki jó hírt közöl) Még azt is el kell mondanom, hogy a szultán két- vagy háromszázezer katonája készen áll a hadikészültségre. Amikor dél irányába tartva, elérnek a Száva mellé, ezt megint csak gazdám üzeni, a padisah elvárja, hogy János Zsigmond nagyságos urunk is nagy szép készülettel, a fő-fő urakkal és előkelő szolgálival, valamint a kulcsos városok főembereivel, a török császár fogadott fiának kijáró bizalommal lerója tiszteletét az ő jámbor sátrában. A "fényes ábrázatú császár" gyönyörködni óhajt abban, hogy milyen vitézlő uralkodó lett néhai János király kisfiából, amióta a meghódított Buda vára alatt karjai között tarthatta.

BLANDRATA (a karosszékekben ülő fejedelemléhez hajolva duruzsolja) A janicsárok serege máris ott nyargalászik a Duna-Dráva közben, a Szerémség csücskében. A kettős álarcú színjáték megint.

JÁNOS ZSIGMOND (nem képes leplezni fizikai gyengeségét, rossz közérzetét) Egy ilyen madárijesztővel, mint én... (fölkáll; mintha a hirtelen, pánikszerűen rátörő reszketést próbálná leplezni, ironiával) "Allah földi helytartója" mit akarhat?!...

BLANDRATA Legfeljebb elijeszted tőlünk.

DÁVID FERENC (oktató hangnemben) Nem először mondom neked, fiam, hogy csak ép testtel lehet vállalni a küzdelmet a lélek békéjéért.

JÁNOS ZSIGMOND (más jár az eszében) Engem készülnek megnősíteni. (Tekintete a Blandratát és a Dávid Ferencét keresi) Még ti is. (A doktor "nincs mit tenni" arckifejezéssel széttárja karját, a prédikátor lehajtott fővel félretönu.)

JÁNOS ZSIGMOND (fejedelmi szerepben ismét) Ha megérkezik a császár, vendégeljétek meg, ahogy Erdélyben szokás, s adjatok neki ajándékba egy szépen felszerszámozott lovat.

BLANDRATA Én meg is fereszthetem, kívánságod szerint. Nincs török fürdők, de vagy két fehérmájú némbor kerül, hogy nyirkos gallyakkal megvegyesd.

FUTÁR (ő mulat egyedül hangos nevetéssel a tréfán) Nem sértem meg az urakat, ha szót ejtek itt egy fiatal és kellemes asszonyszemélyről, kit a mi Musztafánk, a janicsár egy ízben meghívott magához estebédre; én magam szereztem be neki a legfinomabb bort és süteményeket. A nő, akinek éltes férje volt, úgy intézte a találkát, hogy a császár éppen akkor vonult be imádkozni; azt mondta az urának, hogy ő a fürdőbe megy addig.

BLANDRATA (dólt egyet) Végre a fürdőnél tartunk!...

FUTÁR (izgalommal; közben egyikük sem veszi észre a János Zsigmond állapotát, másfajta "izgatottságát") A csalfa asszony két rabnóval állított be, akik úrnőjük díszes öltözékét szőnyeggel letakart bronzedényekben a fejükön vitték mögötte. A férj követte őket, de felesége túljárt az eszén, mert a fürdőbe, ahová férfi nem tehetette bé a lábát, zöld ruhába ment be, s egy másikban, piros ruhában jött ki

onnan. Így aztán szerencsésen beosonhatott a janicsár szobájába. Volt ott lakoma, s onnan vissza a fürdőbe tisztálkodni... Egészséges úrinő volt, szép gyermekekkel ajándékozta meg a császt; nem győztem csodálkozni...

(A fejedelem felkiált, a szája elkékül, a kezével is kapálózik egyet-kettőt, majd elvágódik a földön.)

DÁVID FERENC (odaroohan hozzá, s letérdel) Már az előbb láttam, hogy milyen felféher.

BLANDRATA (félretolja a papot) Legalább olyan sápadt vagy te is. (A fejedelem fölé hajol, és mindkét arcát pofozni kezdi. Miközben Dávid Ferenc hozza a serleget, ráfordul a futárra.) Még itt vagy? Na, hordd el magad!... (Kiveszi a társa kezéből a serleget.) Víz van benne vagy bor?! Különben mindegy. (Belemártja ujjait, ráfröcsköl az alélt arcára, s mikor a fejedelem magához tér, megitatja.)

Dávid Ferenc megint térdre roskad, és könnyes szemmel átkarolja a karosszékebe emelt János Zsigmond vállát.)

DÁVID FERENC (imára kulcsolt kézzel) Nagy lelkierő kell a hithez. Istenem, tedd, hogy egészségesen keringjen benne a vér. (Amikor térdelő helyzetéből talpra akar állni, megszédül. Nehéz szuszogással.) Fulladhatnék is, bevallom.

BLANDRATA (egy üres kupába bort tölt, s felkínálja az idős embernek. Dávid Ferenc eltolja maga elől az italt. Megvonja a vállát, felhajtja az italt. Pléhpfával.) A te arcodat is megpaskolhatom, ha akarod.

(János Zsigmond, akinek a doktor karjába kapaszkodva sikerül feltápáskoznia, láthatólag megkönnyebbülve most elmosolyodik.)

Kintről vitatkozás zaja hallatszik be.)

BLANDRATA (az ajtóhoz megy, megnyitja és kinéz. Majd János Zsigmondhoz fordulva.) Gromo kapitány kér sürgős bebocsátást a fejedelemléhez; ha kell, erőszakkal...

DÁVID FERENC (ha szelídebb hévoel is, de határozottan.) Nem tanácsolom, hogy most fogadd, és még rávegyen, hogy leállj vele vitatkozni vagy alkudozni. Gyanús pénzcsoomagokat találtak nála; talán amiatt nyugtalankodik... Hallom, a szultánnak tudomása van a Habsburg udvarral való titkos egyezésről, szinte pontról pontra; s a legkülönösebb a dologban, hogy Bécs nem esik kétségbe a kiszivárogtatott dokumentum politikai kockázata miatt, s nem kiált árulást!... Ebben én nem "isteni véletlent" látok, hanem

ördögi mesterkedők kezét. Csak legyen mód rá a függetlenségünk kárára font hálót kibozni, miközben a két impérium hétfejű szörnyei meg héttorony-örzöi igyekeznek megkötni egymással az újabb, nyolc vagy tíz évre szóló megbékélést a mi hátunk mögött.

JÁNOS ZSIGMOND (felsőhajtoa) Ilyen diplomatákra van szüksége Erdélynek. Ha meg lehetne kérni az Istent, hogy próbáljon meg nélkülözni, hátha kölcsönbe adna nekünk erre a nehéz időre!...

DÁVID FERENC (nem a játékos bókra reagál) Melyik időszakról mernéd azt állítani, hogy könnyű? (Meghajtja fejét, és bizonytalan léptekkel megindul a kijárat felé.)

JÁNOS ZSIGMOND A világ unitáriusainak különben is nagyobb szükségük van rád, mint egy háltni-jár-belé-a-lélek fejedelemlnek.

BLANDRATA (mikor Dávid Ferenc elhalad mellette) Olykor tévesen ítéljük meg embertársainkat... És önmagunkat.

DÁVID FERENC Ez mea culpa, vagy szúrás akar lenni?

BLANDRATA (ravaszul) Bók a fiatal fejedeleml lelkieréjének, és óva intő diagnózis a heves vérű öregembernek, aki túl sokat vállal magára.

11

(A "bűntelenség" kudarca)

Dávid Ferencet szólította.

"Kegyelmedet hívja egyre!" — A kancellár, két tenyerébe fogva nagy fejét, leroskadt a székebe. "Honnan tudható meg biztosan — tusakodott, behúza gallérjába vastag, rövid nyakát —, hogy mindazok az imák, könyörgések és bocsánatok, melyekkel másfél ezer év óta búcsúzott a keresztény lélek, nem érnek semmit, amióta a német doktor a nagy kapura a kilencvenöt pontot kiszegte?!"

A beteg fejedeleml nem kért gyóntatót, nem olvadt el szájában szentostya. Már csak arra várt, hogy ő maga átmenjen az utolsó változáson.

J. Zs. végrendelete

Hiú dolgok mulandó rangja nem kísértett soha.

A természet parancsa, hogy annak, kit élni megtűrt köztetek, legyen ideje átadni a benne fellelhető ismeretlen valamit. Hiába kértelek, Idő, hogy más lehessen. Úrnőm, anyám, sokáig fogva tartotta kezemet s képzeletemet. Nem volt istennőm, ki megtanított volna a gyönyörre.

A temérdek szépség — nem ezek a cifra ruhák, s a fonnyadásra ítélt arc, a rongy — mind értünk született. Ennek felismerése segített abban, hogy megőrizhessem hitemet.

Vágyam, ha volt, nem jut el már a deledőre. E drága föld az én foglalatom, de mint gyűrűből a kihullt ékkő, már nem vagyok, csak a hiányom.

A szenvedély kigúnyolt — azzal bujtogatott, most, midőn már csak e puha hús és a légüres cirógatás, mit hátrahagyok.

Botlásaim oly kicsik, hogy a rövid élettel járó kudarc nem tekinthető bukásnak.

Órizzétek belőlem azt, ami mérlegserpenyőbe nem tehető... Lelkem mélyén ki nem élt gőg sajog. A bennem Isten áldásával megteremtett ösztönlény becsapott.

Bűntelenül (a prédikátor, akinek hallgató árnyéka voltam, talán kinevet) legfeljebb Belzebubhoz fellebezhetek. Bár tudom, ítéletnap nincsen, csak itt a Földön.

Anno 1571

SERÉNY MÚMIA 212

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince 2002

KUTI CSONGOR VERSEI

A norvég hajnal

Hatalmas fekete Buickok jönnek
apró szemekben pereg a zápor
izmos testükön csillogó cseppek
"búcsúzz el én lelkem szépen a mától."
Pirkad: gomolygó Bartók-kantáta száll
fáradtan tér az éj hajója révbe
szemtanú vagy, szemeidben halál
sirályraj tép víjjogva a szélbe.
Fekete szarvasokká vált fiúk.
Acélszarvasok. Az utca kövén
kitépett kotta-lap, hárszlomb, tört saruk,
kavargó leveleken megalvaadt vér.
Fehér gyolcsingben összetört lánytest,
fehér gyolcsingben heverő lánytest.

Hét tenger hajója

Hej-hó!
Az én hajóm a magány gályája:
egyedül vagyok: az én léptem döng
a fedélzeten. Szívem lüktetése
adja a ritmust és én ülök minden
keserű evező mellett: az abszolút
realitás béklyói kezemen.

Hej-hó!
Az én gályám egy szövőszék hajója:
egy terrortündér hajt, Tomb Raider,
hasztalan evezek,
három gombolyagból szövő szörnyű
vásznát végtelen, arra apályt ver:
hányódat tükörsima tengeren.

Hej-hó!
Az első gombolyag az egymásba
bogozott kender nappalok,
a második gombolyag az elveszett
aranybárany gyapja,
a harmadik, apró, fekete gombolyag:
a halálfélelem.

Hej-hó!
Egy csörgősipkás, gonosz manó csücsül
a szövőszék végén s nyiszálja
kegyetlen szép lenvászon életem.

Hej-hó,
csak szaporán, csak szaporán emberek!
Marosvásárhely, 2001. október havában

Canzonetta

Az asztalon bor, kenyér, kés.
Se visszaút, se menekvés.
Csak bibelődész a szavakkal, s közben
egyre hosszabbak lesznek az esték,
hosszabbak lesznek az esték...
Ím a tükör, lásd,
halántékonra hogy feszülnek
szertefutó szálai a csöndnek.
Csak bibelődész a szavakkal,
úgy pazarolod őket, s közben
egyre hosszabbak lesznek az esték,
hosszabbak lesznek az esték.

Az asztalon bor, kenyér, kés.
Se visszaút, se menekvés.

Bodor Anikó rajza

Janus

móttó: "nehéz úgy verset írni, ha
az ember nem ösmeri az igazságot."

Gryllus, midőn élembe penderül e
gyanús fazon: ziláltan, szegletek mögül,
kobozát ismét nekem szegezve
s ajkára durva harci kaffogás derül,
mondom Gryllus, amíg te zönögsz satöbbi,
elkelne pár tücsök. De meglehet,
habár ezt jól kihüvelykeztem,
Gryllus fejére fon majd babért a jövőnk.

Karusszel

Előre az éjszakába!
Ó, ezer nagyapa szakállából font
sűrű, súlyos éj!
Mily szelíden simítja végig
lángoló arcomat hűs selymed.
Tájétköző hófehér paripám nyergében
vágta, vágta!

Hej világ, világ!
Enyém ez a lovashinta hajnalig!

Csodás egy hinta ez itt,
kín húz, düh taszít,
s közben rejtett helyen
kis dobozban,
akárha száz cigány húzza,
szól a nóta.
De jaj, de furcsa nóta!

"Hófehér paripa, hófehér paripa
tüzet fúj orrlyuka, csillag a homloka,
ki szórén meg tudja ülni,
csillagokba fog repülni,
csillagokba, de ki tudja,
le fog-e majd szállni róla..."

Hej világ, világ!
Enyém ez a lovashinta hajnalig!

Szájamban a félelemnek
íze van — nem szeretem,
homlokomban csapzott hajjal,
izzadtan és véresen...
akárha száz torok zúgna,
egyre csak szól az a nóta,
de jaj, be furcsa nóta!

"Hófehér paripa, hófehér paripa
tüzet fúj orrlyuka, csillag a homloka,
sörényébe kapaszkodva
felszállhatsz a csillagokba,
egyre úzve és keresve,
kísérve és kísértetve."

Hej világ, világ!
Pörögjön a lovashinta hajnalig!

...és fekete betonná tömörült
körülöttünk az éj,
de mi csak szálltunk;
és csillagokat rajzolhattam,
és letörölhettem őket,
de mi csak szálltunk;
és csontjainkról levált a hús.
de mi csak szálltunk;
és egyre kisebbre zsugorodott
fehér csontbörtönében a lelkem
de mi csak szálltunk;
és az agyammal ettettem
ezt a ronda fehér szörnyet
csak hogy szálljunk;
és tüzet tartottam csontkezeimben,
eleven, teremő lángot
de mi csak szálltunk;
és tűzszármái nőttek csontparipámnak
És csillagok és csontok és lángok...

Lángol körülöttem a hajnal,
tombol az ébredő szélben a nyárfa,
zöld sörényét meg-megrázva
szilánkokban táncol az éj.

"Hófehér paripa, hófehér paripa
tüzet fúj orrlyuka, csillag a homloka..."

OLIVER FRIGGIERI
novellái

Az első telefonhívás

Konstanzunak sosem voltak nagy elvárásai. Egész életében kis vágyak hajtották előre. Amikor elérte az öregség kapuját, éppen ugyanolyan egyszerű volt, mint amikor gyermekként a házukhoz közeli földeken hajkurászta a pillangókat, mászta a fákat és rongylabdát, vagy követ rugdalva szaggata a cipőit. Egyszerűsége olyan régi keletű volt, mint a kabáté, amely szintén öreg és viseltes volt, de amelyiktől sosem vált meg.

Szelíd volt az iskolában is, sose vett részt semmiben. Házi feladatait lelkiismeretesen elkészítette, de sose volt lángeszű. Vagy átment, vagy ismételt. Amikor egy kicsit idősebb lett, akkor se élvezte a fiatalságát. Nem járt el esténként és nem csavargott a barátokkal éjjelenként, úgy tűnt, ez a világ nem egészen neki készült, úgy tűnt, hogy neki csak egy kicsi helye van benne, csak annyi, hogy ellegyen benne.

Ugyanígyen maradt még akkor is, amikor felnőtt. Húszas évei közepén ő is megházasodott, mint a többiek, aztán egy kis házba költöztek, mint a szülei. Nem sokkal később a szülei meghaltak, a faluszéli temető egyik szegényes sírjába költöztek. Az idő nem vár, rá sem várt persze. Az idő görcsös folyásában hatalmas változások történtek, de a múlt és változó világot Konstanzu alig vette észre. Új házak épültek a régi helyén, és ahol földek voltak öreg árnyékos fákkal, ott buldózer tűnt fel és elsöpört mindent az útjából. A szűk utcákat és sikátorokat autókkal tömött széles aszfaltutak váltották fel. A ruhák is megváltoztak. Új divatok sokkolták, kíváncsian figyelte, de ő nem változtatott.

Mi maradt változatlanul? Konstanzu körül nézett és azt mondta, "minden, ami maradt, az a felhők színének változása, és a nap és a hold változásai. Különbözik nem lenne nyáron meleg és télen hideg. És a tenger és az állatok éppen annyira különböznek most is. És hogy élünk, és hogy ne betegedjünk meg, és ne haljunk meg soha. Különbözik minden megváltozott. De én nem látok egy dolgot se".

Konstanzu nagyon ügyetlen volt az új és megváltozott világban, úgy érezte magát, mint idegen a saját anyaföldjén. Nem találta helyét. De a fák és az állatok, az évszakok és a Természet önmaga, mint Konstanzu hangulata, ugyanaz maradt. A Természet nem folyt bele a változás masírozásába, nyugtalanul és csendesén figyelte a változásokat. Konstanzu elhatározta, hogy a Természet oldalán marad és megtartja azt, ami a régi világból maradt.

"Ki tudja, talán ha vennék egy tűzhelyet, gyorsabban és finomabban főznénk!" mondta neki Filoména egyszer. Az utcában az asszonyok váltig emlegették, hogy milyen kényelmes dolog a modern háztartási eszköz.

"Nem, nem kell" cáfolta meg azonnal Konstanzu.

"Nem vagyunk tán olyanok, mint a többi ember? Ha már mindenkinek van, minékünk miért nem lehet? Miért nem vagyunk olyanok, mint ők?" folytatta az asszony.

"Óh nem, ugyan miért?! Miért hajszolnánk magunkat felesleges dolgokért?" intette a feleségét megint. "Gyerekként sincs, csak kettőnknek? Megvagyunk úgy, ahogy eddig is voltunk. Van talán panaszra okunk?"

Filoména néha befolyásolta mások véleménye és vágyakozott dolgok után és álmodozott dolgokról. De szíve mélyén valójában nem vágyakozott arra, hogy megváltozzon az életük. Talán már túl késő — gondolta. Mindig félénk volt, nem beszélt sokat és nem voltak barátai, megváltak Konstanzuval. Néhány goromba szó a férjétől azonnal elvetette bátor gondolatait, és elfelejtett mindent. Petróleum-tűzhelyen főzött éppúgy, mint korábban, azt kormolta, és szaglászta. És akárhogy is, de férje tányérja minden nap ott gőzölgött a konyhai asztalon, amikor a tizenkettest elütötte. Bútorai, akár csak a konyhaasztal is, régiak voltak. Annak régi időket elnyelő porával.

"Talán jó lenne elmenni világgá, megnézni egy másik országot, csak néhány napra", mondta Filoména neki egyszer. Az utcában élő emberek szép dolgokról meséltek neki, amit a tengeren túl láttak. Dombokról és hegyekről hengegtek, mások színes fényképeket hoztak tavakról és folyókról, és voltak, akik nagy távolságokról meséltek, amiket a repülőkről vagy vonatokról láttak.

"Na, mondd csak! Málta talán nem elég nagy?" vágott szavába az ura. "És mi lesz, ha eltévedünk, és nem találunk vissza a szállodához, akkor mi lesz? Elég nekünk itt. Málta éppen olyan ország, mint a többi. Felejtsd el a képzelgéseket. Honnan vetted az ötletet? Itt nőttünk fel és itt is halunk meg."

"Én nem mondom, hogy örökre menjünk, hogy hagyjunk itt mindent. Figyeld, amit mondok Konstanzu" tartott ki az asszony. "Csak egy hétre mennénk, vagy néhány napra, és nem is mennénk messze."

"Nem, nem", mondta a férfi készen arra is, hogy felemelt hangon ismétелgesse a szót, ha az asszony nem szakítja félbe.

"Jól van, no! Jól van, nem megyünk külföldre" engesztelte ki Filoména. Konstanzu folytatta a motyogást alig hallhatóan magában.

Az embereknek az utcában tévéjük is volt, és állandóan azt mesélték, milyen jó filmek mennek esténként. Nem volt ház, amelyikben ne tévéztek volna késő éjjelig. A hangok, a zajok és a melódiák áthallatszottak a szomszéd televíziójából, és Filoména és Konstanzu házáig értek a nyitott ablakon. Filoména élvezte és szíve vágyakozott egy saját tévéért.

"Konstanzu, ma már mindenkinek van tévéje. Ha mi is vennénk egyet, jó műso-

rokat nézhetnénk, az idő is sokkal gyorsabban telne. Ahogy mi most élünk, az idő túl lassan telik" mondta egyszer az urának.

"Idővesztegetés. A televízió összezavarja az életet. Megvagyunk, ahogy vagyunk, és ahogy régen is megvoltunk. Nem, nem, felejtsd el a televíziót" válaszolta Konstanzu a szokásos keményfejűségével. Nem volt kedve vitába keveredni emiatt asszonyával. Megvolt a véleménye, hogy az új nem foglalhatja el a régi helyét, még akkor se, ha mások ezt másként teszik, ez nem zavarta őt. A ruhák például. Sose vetette le a sapkáját, csak a templomban, és azonnal visszatette, ahogy kilépett onnét. Ugyanazt a mellényt viselte majdnem egész évben, csak a nyári vad meleg idejében vetette le. Sosem viselt nyakkendőt, és gyűrött inggallérja mindig kigombolva lefegett, kicsit eltakarva állát. Bő nadrágot hordott és régi szandált, amit sose cserélt le. Szabad idejében szivarozott vagy néha pipázott, hangulatától függően.

A pap a templomban tett-vett, Konstanzu és Filoména korán ment. Filoména egy lottót vett, hátha a szerencse az útjukba kerül, és úgy lett, nyertek egy televíziót. Filoména örvendezett, de aztán eszébe jutott, hogy a férje nem szereti ezt a különös találmányt, mint ahogy nem szeretett semmit, ami a modern tudománytól származik.

"Mikor hozzák a készüléket?" kérdezte Konstanzu rosszkedvűen. "Ha megnyertük, hadd vigyük. Ingyen van, megtartjuk hát" mondta lemondóan.

Minden este leültek a televízióval szembe, és elbűvölték őket a figurák, amelyek mozogtak. Hihetetlen, hogy szemed előtt láthatod a dolgokat, amelyek nagyon messze történnek. És mindent azonnal, késlekedés nélkül. Konstanzu lopva figyelt a modern világ ablakára, álmélkodott, és félt, hogy ezzel hibát követ el.

"Ez gyönyörű, ez tényleg gyönyörű" mondta felesége boldogan. "Ugye nagyszerű időtöltés?"

"Igen, igen. El kell ismernem, igazad van!" értett egyet az asszonnyal. "Így észre se veszed az idő múlását."

"Mondtam neked, hogy éljünk úgy, mint más emberek. Vissza tudjuk hozni a régi időket, ha nézzük ezeket a képeket, amik távolról jönnek!" mondta önbizalommal.

"Igen, igen, igazad van" folytatta az ismétелgetést, kicsit zavarodottan korábbi viselkedése miatt.

"Talán vehetnénk egy telefont is!" kockáztatta meg az asszony. "Öregszünk, és kellene. Sose tudjuk, mi történhet."

"Mi történhet, Filoména? Nem voltunk meg eddig nélküle?" kérdezett azzal a bizonyossággal, amely nem vár választ.

"Öregszünk, gyerekként sincs. Az egészségünk sem a régi, ha kell, bármikor orvost hívhatunk" folytatta.

"Igen, igen, igazad van" értett egyet a feleségével azután, hogy egy kicsit elgondolkodott.

>>>>> folytatás a 10. oldalon

Egy nap Filoména elhatározta, hogy ott marad a telefontól és megpróbálja kitalálni, hogy mi történik. "Ma megtudom, miért történik ez" mondta urának magabiztosan.

A következő nap felhívta a telefontársaságot. Ez volt az első hívása.

"Mama, miért nem beszél a babám?"

>>>>> >>>>>>>

>>>>>>>>>>>

Mindent megért, amit mondok neki, és mindent megcsinál, amit akarok, de nem értem, hogy miért nem szól hozzám egy szót se. Tudom, hogy nem haragszik, mert mindig mosolyog rám. Sose veszekszünk, és látom, hogy örül, amikor elmondom a legszebb meséket, amit te szoktál mesélni."

A kislány mindig ugyanazt kérdezte. Az anyja egy pillanatra abbahagyta a házimunkát, hogy választ keressen, ami kedves is és egyszerű is, egyet azok közül, amikért nem kellett erőfeszítést tenni a gondolataiban. De azt, hogy miért néma a barátja, sose mondta meg valójában.

Egyszer Betsabeja rosszul viselkedett és kikapott. Hosszan és keserűen sírt. Szemei vörösek voltak a méregtől, és duzzogott. Senkihez se szólt, csak sírt, aztán felállt a konyhakőre úgy, hogy anyja észrevegye. Tiltakozó akciói után a babájának is el akarta mondani szomorúságát, ki akarta önteni a lelkét. Felment hozzá őszszetört szívvel, szeme olyan fátyolos volt, mint egy párás ablak a sűrű eső alatt, és elcsukló hangon mondta: "Nem fogom elmondani a mai napot, kedvesem, és azt sem fogom mondani, hogy milyen szép szemeid vannak. Ma nem. Ma velem kell hogy sírj! Ma éjjel a kisangyalok se jönnek le és nem kószálnak a házak fölött és a farmokon, úgyhogy ne várj rájuk."

Azon a napon a boldog angyalok mégiscsak lejöttek, mintha mi se történt volna, és észre se vették, hogy a kislány sokáig nem tudott elaludni, nem hallották a jeleket az éjszaka óráiban. Talán még ők is haragudtak rá.

Amikor Betsabeja elkezdte az iskolát, anyja folyton a dolog komolyságára figyelmeztette, és arra, hogy itt az idő, hogy abbahagyja végre a babázást. Játshatna inkább új barátaival, mondta, azok mindenfajta játékot ismernek, és még beszélni is tudnak. A baba hosszú ideig elhagyatva hevert a sarokban, ahová Betsabeja szokás szerint rakta a játékat, mielőtt aludni tért volna. A por már beleivódott a színeibe és be is fedte, ruhája fakó lett, és szemei is elvesztették az élénkségüket.

A régi szavak elfelejtődtek; már se a kislány, se a baba nem törődött azokkal. Gyorsan megváltozni látszott a világ, és bensőjében már egy kis iskolás lány szíve dobogott, aki azt kívánta, bárcsak megmaradhatott volna békés királyságában szeretett-szemű barátjával. Nemegyszer, amíg édesanyja a házimunkával, takarítással, főzéssel volt elfoglalva vagy énekelgetve mosott, s csend hullott a folyosó kövére, mint délutáni szieszta idején az iskolában, Betsabeja lábbujjhegyen vagy mezítláb, kezében tartva kifűzött cipőjét, lopva kúszott a sarok felé, ahol a játéakai voltak. Óvatosan tapogatózott a játéakai között, hogy ne csapjon zajt, míg megtalálta a babát. Az összes játék között, amije csak volt, csak a baba létezett. Ki tudja, mi történt volna, ha az anyja elkapja őt, amint a barátjához beszél, éppúgy, mint régen, mielőtt még megkapta azokat a helyes

könyveket, az iskolatáskát és a csinos egyenruhát?

Az iskolában rengeteg történetet hallott a babákról, de két egyformát sose. Tanítója egy idősebb vénkisasszony volt, aki az életét gyerekekkel töltötte, és egészen olyanná vált, mint ők. Folyton tündérmeséket talált ki, tele kalandokkal, erdőben eltévedt kislányokkal, kegyetlen történeteket csúf öreg boszorkákról, akik gonoszul elvarázsoltak mindent és mindenkit.

Azon a napon a tanító egy lányról mesélt, akinek egy eleven babája volt, olyan, amelyik mindenkihez beszélt. Mert a babák olyan édesek, ők válaszolnak, ha hívod, ők megértenek minden szót, amit csak mondasz.

A gyerekek szeméi mind a tanítóra szegeződtek. Kedves hangja volt az egyetlen nesz, ami az osztályteremben hallatszó dott; és a tanító egy teljes órára elvitte a gyerekeket messze, a fantázia világába. Arca olyan volt, mint mások, mintha lán golt volna az elképzelt látványtól, és úgy tűnt, valóban olvasni tud a gyerekek gondolatában. Betsabeja a babájára gon dolt. Azt képzelte, hogy ölelkeznek, szo rította, és mondogatta a szokott édes szavakat: "Milyen szép szemeid vannak! Úgy nézel rám, mint egy kisangyal." Hogy tud ez az asszony beszélni az ő babájáról? És honnan tudja, hogy néz ki a babája?

A tanító meglepetten vette észre, hogy a kislány elkezdett sírni. Azonnal abba hagyta a mesélést. A többiek csöndben maradtak, de fejüket mind Betsabeja felé fordították. Nem tetszett volna neki a történet, vagy haza akar menni? Az asszony feléje sietett, gyengéden megsimogatta a fejét, és azt kérdezte: "Mi a baj, szívem? Miért sírsz?"

Betsabeja egy szót sem szólt. Száját összecsárta, és meleg könnyek csúsztak le az arcán. A kérdés, amit magában tartott, túl sok volt, és ha még a mamája se tud választ adni rá, hogy tudna hát válaszolni a tanító?

"Miért sírsz? A történet, nem tetszett a történet?", kérdezte újra.

Amikor az utolsó csengő szólt, és az osztályteremben harangzúgás visszahangzott, az ajtó szélesre tárult, de a kicsi lány mégse lépett ki barátaival, ahogy szokott, nem állt meg játszani a golyókkal a

közeli lyukaknál, a fákon túl. Barátai, akik hiába vártak rá, hiába figyelték a kiözönlő gyerekek között, hazamentek. Betsabeja egyenesen hazament, és szó nélkül a sarokhoz indult, ahol játékaí voltak. A hűség baba még mindig rá várt. Bal kezével kisdzede a többi játék közül, óvatosan letörölte az arcát egy színes zseb- kendővel, amit a másik kezében tartott, megpusz- zította, és gondolkodott a régi szavakon. Csen- desesen mondta ki azokat, egyszer, kétszer, és addig ismételte, amíg pontosan nem emlékezett rájuk. De a régi lelkesedés már nem volt a baba arcán többé, és ha ez így van, akkor a barátságuknak vége a köny- vek miatt, az iskolatáska miatt, az egyen- ruha miatt és a többi gyerek miatt.

"Mondd, hogy tudsz beszélni, ha akarsz. Miért nem szólsz soha hozzám?", kérdezte a babát szomorúan.

Ahhoz képest, hogy milyen kicsi volt, a tekintete szokatlanul szigorú volt. Elismételte a kérdést, de felelet csak nem jött. Újra elismételte, és minden ismétlésnél egyre parancsolóbbá váltak a szavai. Megzavarodott és sírt. Betsabeja azt mondta a babának: "Nem akarsz hozzám beszélni?"

"Nem, én nem akarok hozzád beszél-
ni", képzelte a választ. Durván megmar-
kolta a babát, és a földhöz vágta. Egy hang
se jött ki a babából. Vadul felkapta, és
verni kezdte, éppen úgy, ahogyan őt az
anyja, amikor rosszkodott. Utálattal tar-
totta a babát, kezében ruhácskájának vé-
génél fogva, aztán azt is lerántotta róla,
körmeit a meztelen anyagba vágta, és mé-
lyen fölhasította. Hideg volt azon a na-
pon, és Betsabeja várta, hogy a baba
reszketni kezd. Kezébe vette az ollót, és
nagy fürtökben elkezdte vágni a haját,
egyik hajcsomót a másik után. A kopasz
fejen csak néhány csomó maradt. Kitor-
te a kezeit, a fejét és lábait, és a baba apró
darabokban, de még így is gyönyörű sze-
mekkel hevert a padlón.

Egy szó nem volt. Egy sóhaj nem volt. Betsabeja a maradékot összetaposta a lábával, és hallotta a recsegés hangját a padlón, de a kedves, merev szemek a múltból még ott voltak, mintha akartak volna valamit.

"Nem szeretlek többé", mondta a kislány rekedt hangon. És a következő pillanatban az anyja teára hívó kedves szavait hallotta a földszintről.

BODA MAGDOLNA fordításai

OLIVER FRIGGIERI

Oliver Friggieri a Málta Egyetem Málta Tanszékének tanára. 1947. március 27-én született Floriánában, egy mélyen vallásos családban. Egyetemi tanulmányait a málta-i egyetem filozófia- és irodalom szakán végezte, kutatásaiban "az olasz kultúra hatása a málta-i irodalomra" témakörre specializálódott.

1968—1975 között máltai nyelvet és irodalmat, valamint filozófiát tanított, állami iskolákban, majd tanársegéd, később professzor lett a Máltai Egyetemen.

Máltai nyelven, angolul és olaszul is publikál.

Számtalan nyelvre fordították leírásait, első kötete, Dhahen fl-lmhuh (Smoke in the Mind, 1967), ezt követte a The New Poetry 1971-ben, majd egy antológiát szerkeszt Konrad Hopkins és Ronald van Roekel-lel közösen. Verses drámáját, a Rewwixta-t (Rebellion) 1990-ben írja, ezt követi az Il-Belt Rebbieha (The Victorious City) 1990-ben, a Stejjer ghal Qabel Jidlam (Stories to Be Read Before Nighfall) 1996-ban. Számos nemzetközi díjat nyert, pl. Premio Mediterraneo Internazionale (Palermo, 1988), Malta Government Literary Award (1988, 1996, 1997).

B. M.

SZABÓ GYULA

Veteránosan

Részlet a *Tékozló téka* című, készülő könyvből

"Gyakorlatilag" most már becsuktam A magyar írók első kongresszusa (1951. április 27-30.) című könyvet, bár megeshetik, hogy a későbbi "tékozlásaim" során még egy-két helyen felütöm, mert még egy-két "érdekesebb hely" a mai szem számára is kínálkozik. Épp az összecsukás helyén is érdekes például, amit az írószövetségi párttitkár, Máté György fejtegetett "az úgynevezett regényciklus-járvánnyal", vagy az írók dokumentálódásának "mundéros" követelményével kapcsolatban: "Szó esett kongresszusunkon az úgynevezett regényciklus-járványról... E ciklusok védelmében azonban hangsúlyoznom kell, hogy akár egy tízkötetes regényciklus sem kell, hogy az író a békeharchban való írói részvételben akadályozza. Jó példaként hadd említsem meg Veres Pétert, aki szintén regénycikluson dolgozik, közben mégis megírta hibái mellett is igen értékes riportkönyvét a Szovjetunió agrárpolitikájáról... A honvédtárgyú irodalommal is úgy vagyunk, mint irodalmunknak minden más kérdésével; csak akkor tudunk vele foglalkozni, ha megfelelő élményünk van, ha ismerjük. Szükséges az, hogy írjunk — legjobb írjunk is — akik mindeddig nem ismerték néphadseregünk életét, legalább egy bizonyos időt töltsenek annak kötelékében, hogy írni tudjanak róla."

Hozzá az az író-párttitkári szó most éppen egy olyan "időszertűséggel" ugrott be, hogy kaptam a "behívót" a magyarországi ünnepi könyvhétre (Pallas-Akadémia Könyvkiadó sátra, Vörösmarty tér, június 8-án délután 3 és 4 óra között dedikálás), amit némileg "bevonulási kötelezettségnek" is tekinthettem, mivel — amint hallottam — ez a 73-ik könyvünnep Magyarországon, én járok a 72-ik évemben, tehát lényegében azonos "korosztály", legalább "veteránokként" ideje már, hogy "életünkben" először találkozzunk, "lássuk egymást". Tulajdonképpen szerettem volna elkerülni a "sátoros cécót", mint a fiatalok általában a katonáskodást, de ha tehettem a kalapomba mégis egy kis "bevonulási bokréta", az azért volt, mert annak két oka is volt: az egyik az, hogy mehettem újból látni a budai családkunkat, Mátyásékat Mártonnal (látni nem utolsósorban Márton "könyvéves fejlődését"), a másik meg az, hogy remélhettem "regényciklusaim" újabb és legújabb köteteinek "látását" a "standunkon", mivel a *Képek a Kutyaszorítóból* című ciklus első két kötete mellé a Pallas-Akadémiától vinni remélték "azon nyomdai melegében" a harmadik kötetet is, miközben A *sátán labdái* című ciklus két évtizede megjelent négy kötetét követően ugyanazon a standon, a csíkszeredai Corvina Könyvesház forgalmazásában várható volt az ötödik kötet "megjelenése" szintén, tekintve, hogy tisztánhat évvel a megírása után egy ugyan-csak csíkszeredai kiadó, a Neptun Impex Rt. éppen a könyvhét küszöbén "világra segítette" a már-már "hamvába holt" kötetet (A *béke hamuja* címet viselte ekkor már tizenhat éve a kézirat)... "Lám, csak jó az isten, jót ad, Hogy fölvitte a kend dolgát!" — ezt addig

még nem mondtam, de június 8-án, szombaton délután, pontosan a "dedikálási órákban" Mátyás megvásárolta egy másik könyvsátornál az *Anyám*

tyúkja gyönyörűen mesekönyvesített kiadását Mártonnak (lett volna-e Mártonnak ez a könyvnapi könyvajándéka, ha sok-ciklusos veterán nagyapja nem csüccsen oda a piacos könyvpiacon? — "Lám, csak jó az isten!"), és én hamarosan már a Márton könyvének oldalait forgattam, s szinte fennhangon mondtam-olvastam az "örök gyermekköltemény" sorait, két-két soros tagolásokban, ahogy addig soha, mivelhogy oldalanként két sort "illusztráltak" a könyv képei. Első olvasói reakción az volt, hogy hej, ha ilyen könyv lehetett volna az én kezemben Almáson, mikor Mészpatában a barázdába ültetés mezei unalmában a szilvaízes bögrét vájtam elő a tarisznyából, úgy, hogy a szájam körüli maszatolás messziről árulkodott a szüleimnek a "dézsmálásról", s közvetlenül utána a másik az, hogy milyen élvezet lesz most a könyvet Mártonnal — mint legfrissebb könyvújdonosságát — együtt "venni birtokba".

Sajnos, ebbeli gyermekemeg elképzelésemet Mátyás, aki nekem fiam, de Mártonnak apja, egy másik elképzeléssel "helyettesítette be": esedékes lévén másnap a csaknem szimultán útrakerekedésünk — én vonattal Kolozsvárra, ő repülővel Kijevbe —, ő a "tyúkanyó" ajándékozását elképzelésében Márton első repülőútjával "kötötte össze" (szárnyaljon együtt a két "szárnyas"): gondolta, egy olyan szép új könyv inkább tud

Benczédi Sándor: Anya és lánya

"szolgálni" arra a "célra" is, hogy Márton figyelmét a három órányi repülés alatt lekösse. Nem ellenkeztem az elképzeléssel, s egyébként is a szájam "be volt dugva" azzal, hogy Mátyás többek közt az én "gyermeki kívánságomra" megvásárolta Esterházy Péter két könyvét, amelyek közül az elsőt már olvastam volt Aginál Udvarhelyen a "ciklusaim" terjesztése-dedikálási "szünetében", s így most Mátyással "osztózhattunk" úgy "az olvasás évének" utolsó pillanatában — halálomom szerint hivatalosan befejezést nyert az is éppen a "terünkön" —, hogy ő viszi magával Ukrajnába a *Harmonia caeles-*

tist, én viszem magammal Erdélybe a *Javított kiadást*, s majd július elején, mikor jönnek haza Kolozsvárra (tizenöt éve érettségiztek!), "váltjuk" a két könyvet. Végül is megvoltak a "könyvnapunk" örömei az én "ciklusköteteim" két újdonságán felül. Igazi könyvnapi öröm volt számba venni a Márton-téka gyarapodását április közepe óta, ami úgy volt különleges értékgyarapodás, hogy a közel két hónap alatt Márton szinte utolérhetetlenül nekiindult az "életnek" — karikós lábain már-már labdakönnyedséggel furikázik benn és kinn, szobaszőnyegen vagy mezőgyepen —, s ugyanakor a "helybenülő olvasás" terén is ugyanakkorát "fejlődött": most már mindenekfelett a könyv a legfőbb "elfoglaltsága", "szórakozása", egyszerűen meg van testesülve életében az, hogy ahány könyv, annyi barát. A régiak is megvannak, de vannak újabb "kedvencei" is, s köztük egy "ciklusbeli darabocská" nekem ugyancsak kedvencem lett, mert miközben az "angol sorozat" négy kis "zsebkönyvecskéjét" Márton társaságában számba vettem — "praktikusan tanító" kiadványok, az egyikben szemléltető ábrák, tárgyak stb. segítségével a számokat, a másikban a formákat stb. "lopják bele" a látványok a "tabularasá"-ba —, abban a darabban, amely a színeket "vetítette" a Márton "információs síkjára", ott láttam a piros szemléltetéseként négy szem epret, aminek itt nem volt "számszerepe", de nekem egyes számú élményem származott belőle, nemcsak azért, mert mint éppen "eperszezons" kertész vittem magammal Mártonéknak a legfrissebb kerti szedésemből egy doboznyi kóstolót, s most annak "íze" mellett azonosítottam az epret a piros színnel — de közvetve még velem is, az eperajándékos nagyapával —, hanem még inkább azért, mert Márton éppen ott, tőlem s velem tanulta meg a nevet is mondani az epernek! Az ő nyelve egyelőre még kizárólagosan az egyszótagúság "korában" él, alakul, a szavakból általában az első vagy utolsó tag "ragad" a nyelvére, s most én addig mutogattam neki az "epremet" a könyvben, fennhangon ismételve hozzá a szót, míg Márton egyszerre diadallal szól: *pe!* Most már a beszélő nyelvére is ott volt az *eper*, a maga "szabályos" egyszótagúságában, ezúttal a "közepéből" ragadva ki azt, hogy *pe*. És ez nem volt elég "ünnepi könyvhetes" vívmány, szombaton délelőtt — a könyvnapos programom napján — tetézte Márton szólását az a még "eseménytelibb", hogy miután egyre-másra mutatgattuk-mondogattuk neki, személyemre irányítva figyelmét, hogy "pápé" — másfél évtizeddel ezelőtt első unokánk, Zsuzsa "ragasztotta" volt rám a nevet a "nagyapó", "apó", "papó" saját nyelvű képzéseként —, Márton arca-szeme egyszerre ismét "megvilágosodott", és — mint amikor hosszú-felfedező tengeri úton a hajós száján kél, hogy "föld!" — sugárzó mosollyal kezdte mondogatni nekem: *pá!* Ez azért volt ismét külön nagy szó, mert ezzel én lettem széles a rokonságban — apát-anyát beleértve — az az első személy, akit Márton a "beszédében" azonosított a névvel. Megvolt így most már a *pápé* is a *pá*-val, és nekem volt annyi leleményem, hogy mindjárt "összegeztem" Mátyáséknak Márton legújabb "nyelvtani fejlődését": ha összetesszük a kettőt — mondtam —, a "pápét" és az "epret", akkor Márton nyelvére ott van *pápe*, úgy, ahogy én lényegében e kettőből képződtem

azonos egy személlyé Mártonnál, egyik napról a másikra.

Ha egyéb nem, ez a nagyapai élmény is megérte, hogy életemben először és utoljára "ünnepeltem a könyvet" Pesten, s másnap, vasárnap eleve úgy készültem a szűk nyolc órnyi vonatkozás visszaútjára, hogy már csak a "párhuzam" kedvéért is — én délelőtt kilenc után indulok a vonattal a Nyugatiból, Mátyásék déltájban a repülővel Ferihegyről — ugyanúgy útikönyvvél fogom elfoglalni magam, mint Márton "odafenn" a gépmadár-főleg az *Anyám tyúkja*val ("Itt szaladgál föl és alá, Még a ládára is föl száll!"). Mátyás erre nézve az apjáról ugyanúgy "gondoskodott", mint a fiáról, mert kívánságomra "meglepett" a könyvvásáron az épp napjainkban világlágerre lett Márai-könyvvel (*A gyertyák csonkig égnek*), aminek a "mivoltát" tekintve (kis formátum, kis terjedelem, "gyertyaégési" cselekmény) úgy ítélem, a célra legalkalmasabb "könyvvásárfiával" vágnak neki a hazafelé vivő útnak. Egyébként én vonatkozásokról nem szoktam olvasással "ütni agyon az időt" (kivételek a váróteremi várakozások), mert az "életzajlás" benn az utazó, kinn az álló "világ") mindig nyújt annyi érdekességet a filmszerű "tovavonulással", hogy azt mondjam: "az olvasást más-kor is megkapom". Ezúttal azonban volt annyira "könyves légkörű" az út, hogy Márai Sándor "tollára" bízam az úti szórakozásmat, s a légkörben még az is "benne volt", hogy táskámban egy számunkra "kiválóság" becses "piaci újdonság" növelte a "könyvünnepi súlyt", mivel új ciklusom harmadik kötete szintén ott töltötte az úrt az Irmának "menő" dedikálással: "»Vásárfia« Irmának a pesti »könyvvásárból« (mézeskalácsszív nem volt)..." Így indult el az "Ady Endre"-gyors kifelé Pestről, a barna Márai-könyv Vecsés tájáig érintetlenül feküdt az ablakalji asztallapocskán hátlapjával a szemem előtt, minek folytán az olvasást ott kezdtem, fél szemmel, miközben a kinn elsuhanó "képekkel" is tartottam még a "kapcsolatot": "Az 1942-ben megjelent, nagy indulatoktól feszülő, szuggesztív erejű regény — az író stílusművészetének remeke — vakító élességgel világít a barátság, a hűség és az árulás örvényeibe. Két régi barát évtizedek után újra találkozik, s végigbeszélgetik az éjszakát. A múltra visszatekintve egyikük-ből vádlott, másikukból vádló lesz: egyikük annak idején elárulta, sőt majdnem megölte barátját, elcsábította a feleségét, örökre tönkretette az életét. Ám a tragédiát valójában nem alkalmi gyengeség okozta: egy világrend széthullása a hagyományos erkölcsi értékek megrendülését is jelenti."

A pár mondatból az érdeklődés egyből fel volt keltve: kereken hatvan éve megvan ez a könyv, és én máig nem olvastam, miközben kereken ötven évvel ezelőtt a magyar írók első kongresszusának könyvét megvásárolva, azt immár két ízben is áttanulmányoztam, holott ez a vékonyka Márai egymagában olvasásra érdemesebbnek ígérkezik, egyebek mellett azokkal az "izgalmasan" időszzerűen hangzókkal, hogy "hűség és árulás örvénye", "egyikükből vádlott, másikukból vádló" lesz "a múltra visszatekintve", "egy világrend széthullása", úgy is, mint "a hagyományos erkölcsi értékek megrendülése"... Hát akkor most már "szembe": vettem s fordítottam az "útikönyvet" a címlapjára, az elejére — "útikönyv": lehet egy író útleírása,

lehet egy könyv, amit az ember utazáskor olvas, s lehet "ez is", hogy a valaha "útikönyvet" is (kubai naplót) író utazáskor olvasója egy másik író nem "útikönyvének" —, s alig pillantottam bele az első sorokba, egyszerre "otthon" éreztem magam egyszerűen mint szülőm "vincellérje": "A tábornok délelőtt sokáig elmaradt a prészáz pincéjében. Hajnalban ment ki a szőlőbe a vincellérrel, mert két hordó bora erjedni kezdett. Tizenegy elmúlt már, mikor végzett a palackozással, s hazatért." Mátyás a megmondhatója, hogy "ezúttal" is hoztam — vittem? — neki a két litres flakonban a pincénkből a boromat, akkor még — az ellenkező irányúságban — az lévén a súly inkább, mint a könyv, s ha ez az olvasás ilyen jól kezdődik, bizonyára a lehető legsikeresebb "akció" volt megvenni egy ilyen könyvet a könyvnapon, s venni úti olvasmányul tüstént hazafelé, "kifelé az Olvasás Évéből"... Az olvasmány egészen regényyszerűen indult, a hagyományos regények "klasszikus" módján, s a kort, a cselek-

Márkos Andrássy: Öntöző

mény időpontját is lehetett kalkulálni már a legelején, a tábornok — a "kegyelmes úr" — társaságában, az ő szobájában: "A falon naptár lógott, ökölnyi számjegyekkel. Augusztus tizenegy. A tábornok hátrahajtott fejt, számolt. Augusztus tizenegy. Július kettő. Egy régi nap és a mai nap között eltelt időt számolta. Negyvenegy év, mondta végre félhangosan. Egy ideje hangosan beszélt szobájában, egyedül is... Ezernyolcszázkilencvenkilenc, július kettő, akkor volt a vadászat, mormogta..." Kimerengtem a vonatablakon: negyvenegy év 1899 után... az éppen 1940, s hozzá augusztus 14. — meg-

lobbant bennem a láz: a bécsi döntés előtt jó két héttel... amikor egy hónap sem telt el, s a Horthy-honvédség az almási díszkapunkhoz is megérkezett, innen, Budapest felől, amely egyszerre a fővárosunk lett, mint ahogy mi "magyarok lettünk" egyik pillanatról a másikra ("magyarok lettünk", így mondtuk azt a mámoros örömről, hogy a honvédséggel "visszajött a magyar világ": "határtalan" boldogság volt a szó legszorosabb értelmében). A tábornok sétált a boltívek alatt, abban a szobában, ahol született, a kétszáz esztendő főúri kastélyban, várt valaki vendéget, aki egy levélben hírl adta a látogatását — ő egy "százados úr" volt —, s az augusztus 14-i napon a tábornok mind csak számolt: "Hát visszajött — mondta most, hangosan, a szoba közepén. — Negyvenegy év. És negyvenhárom nap." Igen, a július 2. és augusztus 14. közötti differencia. Mindebből világos volt, hogy a két nap a regényben kivételes jelentőségű, s a napokkal összefüggésben "visszajött" negyvenegy év után egy kivételes jelentőségű "szereplő", miközben az egész összefüggött egy kivételes jelentőségű vadászattal, amely 1899. július 2-án volt... Hamarosan egy új szereplő is színre lépett a tábornok mellett, Nini, a dajka, de még mindig nem lehetett "regényes olvasásba" oldódni, mert egyre-másra "számoltatni" kellett az évszámokkal a tömény "sorsfoglatokat" sorai között: "Nini kilencvenegy éves volt... Ebben a szobában dajkálta a tábornokot. Itt volt a szobában, mikor a tábornok megszületett. Tizenhat éves volt akkor, és nagyon szép." Nem a szépség indítja meg a fantáziát, hanem hogy: ha kilencvenegy éves volt a "bécsi döntés" évében, akkor éppen Petőfi halálának esztendőjében, 1849-ben született, s ha tizenhat évesen szoptatta a megszületett "tábornokot", akkor a tábornok 1865-ben született...

Kinn a Petőfi-"táj", alföld, síkság, olvasom tovább Ninét: "A falubeli postás leánya volt, gyermeket szült tizenhat éves korában, és nem mondta meg soha, senkinek, kitől volt a gyermek. A tábornokot szoptatta, mert sok teje volt; mikor apja elverte a háztól, feljött a kastélyba. A szüléshez érkezett. Az első korty tejet a tábornok Nini melléről szívta le. — Így élt a kastélyban, szóltanul, hetvenöt éven át (= stimmel, 1940-ből kivonva a 75 annyi mint 1865, tehát a tábornok hetvenöt éves, alig több mint én ma s a mai generáció). Mindig mosolygott... S mert mindig jókedvű volt, soha nem kérdezték, hogyan lehet jókedvű, mikor elment a férfi, akit szeretett, s meghalt a gyermek, akinek a teje készült. Megszoptatta és felnevelte a tábornokot, s aztán elmúlt hetvenöt esztendő. Néha sütött a nap a kastély és a család fölött, s ilyenkor, az általános ragyogásban, meglepetten észlelték, hogy Nini is mosolyog. Aztán meghalt a grófnő, a tábornok édesanyja, s Nini ecetes ruhával mosta a halott fehér, hideg, nyálkás izzadsággal belepert homlokát. Segynapon hazahozták a tábornok édesapját hordágyon, mert leesett a lóról, és még öt évig élt. Nini ápolta. Franciául olvasott neki, s mert nem tudott ezen a nyelven, csak a betűket olvasta; nem értett a helyes kiejtéshez, ezért csak a betűket olvasta, nagyon lassan, ahogy következtek. De a beteg megértette így is." Itt egy kicsit elakadtam, leborítottam a könyvet az asztalra, pihenttem a szemem az "alföldön". Szám is fenn-

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>> folytatás a 13. oldalról

forgott az elakadásban ismét, de most a "felolvasás" volt a "fő szám", mert én *Az olvasás történetének* (Ági már reklamálhatja, hogy mikor kapja kézhez Mátyás karácsonyi ajándékát) sok furcasága között sem találkozom hasonlóval, ahol pedig külön "színes" olvasástörténeti fejezet szól a felolvasásokról. Elképzeltem, hogy Nini dajka öt éven át folyton felolvas egy olyan nyelven "betűtől betűre", amelyben a "Rönó"-t úgy írják, hogy "Renault"! Ez a szó még egészen "meleg" volt a nyelvemen, mert Mártonunknak pillanatnyilag egy olyan masina a kedvenc autója éppen, amelyen elég nagy betűkkel ez a márkafelírás áll, és mi utoljára tegnap este lökdöstük azt egymásnak Mártonnal, miközben én nosztalgiaival emlékeztem, hogy évtizedekkel ezelőtt, amikor egy 1300-as Fiat volt a vadonatúj furikázónk, a kedves jó székelty szerelőm a másik akkoriban nálunk futni kezdő márkát akkor is Renaultnak monddotta mindig, ha közben maga körül csak "Rönó"-t hallott a fülével. Ha nincs ez az emlékem Dózsáról, nem tudtam volna mit kezdeni azzal a "képtelenséggel", hogy egy magának francia nyelven felolvastató főúr öt éven át képes hallgatni a betű szerinti olvasást, és még meg is érti, holott annál, amilyen fárasztó lehetett az olyan olvasást hallgatni, kevesebb fáradsággal megtaníthatta volna Ninit a francia betűk olvasási-kiejtési módjára. De hát végül is egy főúr bizonyára nem tarthat "nyelvtelenséget" egy házi alkalmazottnak, s így inkább hallgatja, hogy "Renault"...

Két férfi utazik még velem a fülkében, az egyik még legény lehet, tetőtől talpig fekete ruhában, mint egy terrorista vagy antiterrorista, a másik középkorú, a "sajtója" szerint magyar, s utazunk mindhárman olyan szótlanlanságban, hogy zavartalanul olvashatnék akárhány könyvet. Olvasom tovább a Monarchia korában kibontakozó történetet: "S aztán megnősült a tábornok, és mikor hazatértek a nászútról, Nini várta őket a kastély kapujában. Kezet csókolt az új asszonynak, és rózsákat nyújtott át... Aztán meghalt az asszony, sokkal később, húsz év múltán, s Nini ápolta a sírt és a halott asszony ruháit... Harminckét éve, mikor az asszony meghalt, és a tábornok hazajött külföldi útjáról, csak Nini járt e szobákban és a cselédség, mikor — minden második hónapban — tisztogattak." Alig két könyvoldalon megszületett a "tábornok", s ki is halt körülötte a ház, és ha a felesége "harminckét éve" halt meg, az — 1940-től számítva "vissza" — 1908-ban történt, és ha a nászút után "húsz év múltán" halt meg, maga az egybekelés 1888-ban lehetett... Az "életrajzi dátumok" fejtegetése között "koromnál fogva" külön érdeklődéssel figyelek más évszámokra is: "A dajka leült. Utolsó évben megöregedett. Kilencven után másként öregednek az emberek, mint ötven vagy hatvan után. Sértődöttség nélkül öregednek. Nini arca ráncos volt és rózsaszín — nagyon nemes anyagok öregednek így, a sok száz éves selymek, melyekbe egy család minden közügyességét és álmát beleszötte... Nini sötétkék ruhát viselt, örökké ugyanazt, sötétkék posztós szoknyát és egybeszabott blúzt. Mintha hetvenöt éven át nem csináltatott volna ruhát. — Konrád írt — mondta a tábornok, s fél kézzel, mellékesen, magasba emelte a levelet. — Emlékszel? — Igen — mondta Nini. Mindenre emlékezett. — Itt van a városban... A Fehér Sasban szállt meg. Este el-

jön, elküldtem érte a kocsit. Itt vacsorázik..." Most már "közelebbi" híre van az új szereplőnek, Konrádnak hívják, s este ott vacsorázik abban a házban, ahol "Két évtizede nem fogadtak vendéget", ami "történelmileg" azt jelenti, hogy "Trianon óta"... A vendég még "messzibbről", negyvenegy év távolából érkezik, s várása közben a házigazda jóvóltából, aki emlékeit eleveníti fel, bontakozni kezd a szem előtt a kastélybeliek hajdani élete: "Most, mikor túlesett már az első meglepetésen, egyszerre elfáradt. Az ember egy életen át készül valamire. Először megsértődik. Aztán bosszút akar. Aztán vár. Már régen várt. Már nem is tudta, mikor alakult át a sértődés és a bosszúvágy várakozássá." Nyilván, valami leszámolás készül itt, közel az élet végéhez. "Az időben minden megmarad, de olyan színtelen lesz, mint azok a nagyon régi fényképek, melyeket még fémlenzetre rögzítettek... De egy napon fény hull valahonnan, s akkor megint látunk egy arcot. A tábornok őrzött egy fiókban ilyen régi fényképeket. Apja arcképét. Az apa testőrszázadosi egyenruhát viselt ezen a képen... Mikor hazajött Bécsből, vadászni kezdett... A tábornok anyja, a grófnő, kitiltotta a kastélyból a vadászokat... Akkor építette a testőr a vadászlakot... A tábornok apja itt élt, a vadászházban. A kastélybeliek csak az étkezések órájában látták..." A tábornok anyja francia grófnő volt, s Ferenc József testőrtisztje egy párizsi követségi táncestélyen, a másik nagy uralkodó jelenlétében nézett végzetesen a francia grófkisasszony szemébe: "A testőr követi szolgálatban ismerte meg: futár volt a párizsi követségnél az ötvenes években. Egy bálon ismerte meg... A zene játszott, és a testőr ezt mondta a francia grófleánynak: »Nálunk erősebb az érzés, végzetesebb.« A követség táncestélyén történt ez... az ablakmélyedésben állottak és nézték a táncolókat. A párizsi utca fehér volt, esett a hó. E pillanatban a Lajosok unokája lépett a terembe, a francia király. Mind meghajoltak. A király kék frakkot viselt és fehér mellényt... Mikor fölegyenesedtek a mély, udvari meghajlásból, egymás szemébe néztek. Akkor már tudták, hogy nem tehetnek semmit, együtt kell élniük. Mosolygáltak, sápadtan és zavartan. A zeneszólt a szomszéd szobában. A francia lány ezt mondta: »Önöknel, hol?...« — és mosolygott, rövidlátóan. A testőr megmondta hazája nevét. Az első bizalmas szó, melyet egymásnak mondtak, a haza neve volt."

Hogy forgott volt Almáson közszájon egy házastandó legénynek a szava? "Apámnak könnyű volt elvenni anyámat, de én hogy vegyek el egy tiszta idegent?" Apámék anyámék egy egészen más világban éltek ahhoz, hogy így nézzenek egymás szemébe, de azért boldog házasságban éltek, és abban a "más világban" apám, házunk olvasója és felolvasója Márai-írásokat is olvasott fel nekünk, mert a legfőbb házi olvasmány a Tolnai Világlapja lévén, abban én már gyermekkoromban láttam gyakran Márai Sándor fényképét, s most, miután némiképp a "testőrszázados" fényképét is "láthattam" — ő volt az, aki öt éven át olvastatott magának Ninivel franciául, "Renault"-módra —, egyszerre csaknem délibábos káprázatnak érzem az utazásomat, mert az történik, hogy úti olvasmányomban is utazom ugyanítt, a magyar pusztaságon, amint a testőr hozza a "hazába" a francia grófnőt: "Ősszel tértek haza, csaknem esztendő múltán... A hegyeken

átjöttek, Svájcban, Tirolon át. Bécsben fogadta őket a császár és a császárné. (= Nálunk a barlangban egy márványtábla öröklítette meg sokáig Erzsébet királyné emlékét!) A császár kegyes volt, mint az olvasókönyvekben. Ezt mondta: »Vigyázzon! Az erdőben, ahová elviszi magát, medvék is élnek. Ő is medve.« (= S hát még Kossuth!) És mosolygott. Mind mosolyogtak. Nagy kegy volt ez, a császár tréfált a magyar testőr francia feleségével. Az asszony ezt felelte: »Felség, majd zenével szelídítem, mint Orpheus a fenevadakat.« Gyümölcsillatú erdőknél és réteken át utaztak. Mikor a határon átléptek, eltűntek a hegyek és városok, s az asszony sírni kezdett: »Chéri — mondta —, szédülök. Itt nincs vége semminek.« A pusztát látvánnyától szédült... ahol már learattak, ahol óraszámra úttalan utakon haladt a kocsi, csak a darvak húztak az égbolton, s a kukoricaföldek oly megraboltan terültek el az út mentén, mint háború után, mikor a sebesült táj utánahál az elvonuló hadnak. A testőr szótlanul ült a kocsiban, összefont karokkal... Nézte a hazát, mintha először látná... A tájat nézte, melynek magánya és szomorúsága most úgy érintette meg szívét, mint soha azelőtt: az asszony szemével látta a gémeskutát, a szikes földeket, a nyírfaerdőket, a rózsaszín felhőket az alkonyodó égen, a síkság fölött. A haza kinyílt előttük, s a testőr szívdobogva érezte, hogy a táj, mely fogadja őket, egyszerre sors is. Az asszony ült a batárban, és hallgatott. Néha szeméhez emelte keszkenőjét... A kastély első időben megvizsgálta. Oly nagy volt, az erdő és a hegyek úgy elzárták a síkság elől: haza volt az idegen hazában... Eszembe akarna jutni Tamási, de hamar félbeharapom: "Azért vagyunk a világon..." Élvezem a duplázást: utazom az utazásban. Haladt a szemem a könyvsorokon a papírlapok síkján, haladt a vonatszerelvénnyel a "gémeskutas" táj síkján — ha jól észlelem, túl vagyunk Albertirsán. Ez még csak a 15-ik oldal, ha nézem a végét a könyvnek, terjedelme 128 oldal s egy kicsi. Kezdem saccolgatni, mint egy kettős célbaérést: egyszerre lesz a "megérkezés" a könyv végére és a kolozsvári állomásra? Persze, számolok azzal is, hogy nekem közben lesz egy olyan magyar határ, amilyen a testőréknek még nem volt. Kérdés, mennyit állunk, milyenek lesznek a határőrök a két oldalon, s azután majd lesz nekem is "haza az idegen hazában". Egyelőre az is jó, hogy nem tűz nap be az ablakon a vékony felhők "egérő", nem fűti a "coupét", s egy ideig nézegetem nem "duplán" a magyar síkságot, egyedül a magam szemével, ami mindig azzal jár, hogy a látás kissé alászorul a szívbe mint "sors". A szinte "parádézva" tovavonuló kukoricatáblákat is "szemlézem", gyermekkorom törökbúzasorai játsszák itt most a "duplázást", összehasonlítgatom, hogy mekkora volt a törökbúzáink, ha "Margitkor" kapáltunk, s egy idő után azon akadok fenn, hogy aránylag rövid távon "háromféle" kukoricát is láthattam: az egyik, mint — otthoni mércével — május közepén, a másik, mint június második felében, a harmadik, mint július elején, amikor a legszebb tábla — a miénk mindig "legszebb" volt — olyan dús volt, "mint a Duna"...

"A tábornok az anya arcképe elé lépett. Bécsi festő műve volt a kép, a császárné arcképét is megfestette, leomló hajfonattal; a testőr látta a képet a császár dolgozószobá-

jában, a Burgban. Rózsaszín virágos szalma-
kalapot viselt a képen a grófnő, mint a fi-
renzei lányok nyáron... És egyszer eljött a
császár is, aki ezen a földön király volt (=
kiegyezés, dualizmus). Kocsin jött, fehérfor-
gós lovasok kísérték. Két napig vadászott az
erdőben és a másik szárnyban lakott, vas-
ágyban aludt, és táncolt a háziasszonnyal.
Tánc közben beszéltek, és az asszony szeme
megtelt könnyekkel. A király felhagyott a
táncra (= ha fordítás volna, lehet, tennék egy
kérdőjelet). Meghajolt és kezét csókolt, a há-
ziasszonyt visszavezette a másik terembe...
A testőrhöz vezette, és még egyszer kezét
csókolt. — Mit beszéltek?... — kérdezte kés-
őbb, sokkal később, feleségétől a testőr. De
az asszony nem mondta meg. Senki nem
tudta meg, mit mondott a király az asszony-
nak, aki idegenből jött, és tánc közben elsírta
magát. A környéken még sokáig beszéltek
erről." Finomak ezek a sejtelmességek —
csakugyan, sohasem fogjuk megtudni, mit
mondott Ferenc Jóska, amitől a testőr felesé-
ge elsírta magát? A rejtély marad, de "cseré-
ben" most utazunk a testőr feleségének, a
tábornok grófnő anyjának francia hazájába:

Kovács Zoltán: Belváros

"Az anyja családjának kastélya volt Bretag-
ne-ban (= Nini ezt nem tudta »Brötány«-nak
olvasni!), a tenger partján. A tábornok nyolc-
éves lehetett (= 1873?), amikor egy nyáron
elvittek ide. Akkor már vasúton utaztak (= !),
nagyon lassan... Párizsban esett az eső..."
Bretagne-ban a gyermek beteg lett, hányt,
félrebeszél, "Hozzátok el Ninit!", mondta,
elvittek, ott volt Nini a franciául beszélők
között, de harmadnap a gyerek anyjának, a
francia grófnőnek "magyarul" mondta, hogy
"Azt hiszem, megmarad", meg is maradt,
miután a dajka "hat napig leheletével tartotta
a gyermekben az életet". Ősszel, mikor "ha-
zatértek Bretagne-ból, a testőr Bécsben várta
családját", s akkor mindjárt be is adták a
leendő tábornokot "a katonai nevelőintézet-
be", mely "Bécs mellett emelkedett, egy
domb tetején". "A lelkes ősszel minden dél-
után sétálni vitte Schönbrunnba" a testőr fiát,
ott "a nyírott fák sorfala között séltáltak",

őreg katonák is sétáltak ott "teljes díszben,
mintha minden nap a Császár születésnapja
lenne", és egyszer egy asszony is ott haladt
el" — A császárné", mondta a lelkes kétszer
is »mély áhítattal«, "— Hasonlít a mamára",
mondta a fiú, "mert eszébe jutott a kép, mely
az apa dolgozószobájában függött", de a lel-
kes "komolyan" intette: "— Ilyet nem sza-
bad mondani"... Négyezer gyermeket "ne-
veltek az intézetben", ahol "reggeltől estig
tanulták, mi az, amit nem szabad mondani",
s ahol "egy tiroli herceg tizenkét éves korá-
ban agyonlőtte magát, mert szerelmes volt
egy unokahúgába". És ott volt az intézetben
Konrád! "Konrád a szomszéd ágyban aludt.
Tízévesek voltak, mikor megismerték egy-
más (= nyilván 1875-ben)... Apja bárósi
hivatalnok volt Galíciában, anyja lengyel..."
Egyből barát lett a két tízéves fiú, és az író
szépen írt erről: "Barátságuk oly komoly és
szóltan volt, mint minden nagy érzés, mely
az életre szól. S mint minden nagy érzésben,
ebben is volt szemérem és büntudat. Az em-
ber nem vehet el büntetlenül egy embert a
többiektől." De a barátságban kiütközött a
"másféleség" is, és azzal együtt a könyv 29-ik

oldalán megtudhattam még azt is, hogy a
negyvenegy év után Konrádot vacsorára vá-
ró tábornok neve Henrik: "De Konrádnak
volt egy menedéke, ahová a barát nem tudta
követni: a zene. Mintha lenne egy titkos rej-
tekhelye, ahol a világ keze nem éri el. Henrik
botfűlű volt, beérte a cigányzenével és a bé-
csi keringőkkel." Tizenkét évvel az intézeti
megismerkedésük után "sorsuk könyvének"
lapjain egyszerre érzem, hogy nincs Trianon,
"hatalmába kerít" a Birodalom, a Monarchia
császári-királyi ereje (34., 35. oldal): "Bécsben
abban az évben mindenfelé egy divatos ze-
neszerző, a fiatal Strauss keringőit füttyül-
ték... Bécs már aludt. Mélyen aludt, és hullott
a hó. A császár is aludt már a Burgban, s
ötvenmillió ember aludt a császár országai-
ban. A testőr fia érezte, hogy neki is köze van
ehhez a csendhez, ő is vigyáz a császár és
ötvenmillió ember álmára és biztonságára...
A biztonság ebből az érzésből épült fel öt-

venmillió ember számára: hogy a császár
éjjel előtt lefekszik, s már reggel ötörkel
és gyertyafény mellett ül, amerikai fonott
nád karosszékekben, íróasztalánál, s a többiek,
akik felesküdték az ő nevére, mind engedel-
meskednek a szokásoknak és törvények-
nek... Az embernek hinni kell abban, hogy
minden a helyén van. Huszonkét évesek vol-
tak ebben az évben, a testőr fia és a barát (=
nyilván 1887-ben, ha tizenkét évvel 1875
után). Bécsben éltek, fiatal tisztok voltak...
Nagy család volt ez, Bécs, a Birodalom, a
magyarok, németek, morvák, csehek, rákok,
horvátok és olaszok, s a nagy családon belül
mindenki érezte titokban, hogy e kalandos
vágyak, hajlamok és indulatok közepette
csak a császár tud rendet tartani, aki egyszer-
re volt továbbszolgáló őrmester és felség,
lüzterujjas közhivatalnok és grand seigne-
ur, bugris és uralkodó. Bécs jókedvű volt. A
világ legjobb sörét mérték a belváros dohos,
bolthajtásos söntéseiben, s a marhagulyás
mártásának illata a déli harangszóra megtöl-
tötte a várost... A színháznyitást megelőző
órán, Esterházy herceg belvárosi palotájá-
nak pincéjében titkos találkára gyűltek össze
a tüzes borok kedvelői..."

Utazik velem könyvjúdonsgként Ester-
házy Péter könyve is, amelyről egyelőre csak
hallomásból tudom, hogy az apa III/III-as
ügynöki dossziéi "készítették" a fiút a *Harmo-
nia* "javított kiadására", s szeretnék mielőbb
legalább belepillantani a könyvbe, de most
hagyom "nyugodni" a bizonyára felzaklató
könyvet, s "ülök" Konráddal és Henrikkel a
bécsi szobában, ahol "néha reggelig" beszél-
getett a két barát a burgundi palack mellett,
amikor a "másféleségük" abban is kiütköz-
ött, hogy "Konrád olvasmányairól beszélt,
a testőr fia az életéről". A következő pillanat-
ban már a hajdani ifjú barát "viszontlátására"
készülő vén tábornok "áll előttem": "A tábor-
nok felöltözött. Egyedül öltözött; a díszruhát
előkereste a szekrényből, hosszan nézte. Év-
tizede már, hogy nem öltött egyenruhát. Egy
fiókot felnyitott, megkereste kitüntetését...
Amint kezébe vette és tapogatta a bronz-,
ezüst- és aranyérmeket, egy hídfőt látott, a
Dnyeper mentén, egy díszszemlét Bécsben,
egy fogadást a pesti várban. Vállat vont. Mit
adott az élet? Kötelességet és hiúságot. Szó-
rakozottan, mint a kártyás a nagy játszma
végén a tarka játékpénzeket, visszacsúsztat-
ta az érdemrendeket a fiókba. Fekete ruhát
öltött, felkötötte a fehér pikényakkendőt..."
Nagy az előkészület... a tábornok és Nini
mindent úgy rendez, mint "negyvenegy éve"
volt, emlegetik már "Krisztinát" is, a tábor-
nok feleségét, ki hol ült, mit ivott-evett, ami
most mind hasonlóképpen "készült", de
megvolt az a nagy különbség, hogy a tábor-
nok ezúttal valami "igazat" akart megtudni
Konrádtól, amit pár szóban ki is "fejtett" a
dajkának: "— A valóság még nem igazság...
A valóság csak részlet. Krisztina sem tudta
az igazat. Talán ő, Konrád, tudta. Most elve-
szem tőle... Agyertyák — mondta. — Emlék-
szel?... A kék asztali gyertyák. Megvannak
még? Gyűjtésük meg vacsorához, hadd ég-
jenek." Megvoltak már a "címbeli kellékek"
is, és velük együtt megjött Konrád: "— Lá-
tod, még egyszer eljöttem — mondta a ven-
dég, csendesesen. — Soha nem kételkedtem
ebben — felelte a tábornok, ugyanolyan
csendesesen, és mosolygott." Nem voltak za-
varban, de engem egyszerre zavarba hoztak
>>>>> folytatás a 16. oldalon

>>>> folytatás a 15. oldalról

a szavak: "Konrád néhány hónappal volt idősebb, mint a tábornok: tavasszal töltötte be hetvenharmadik évét." Hogyhogya? A tábornoknál eddig mind "hetvenöt" volt a kor, "tízévesen" is még egykorúak voltak... Kár volt "számítani", s mikor Konrád mesélni kezd, hogy most a London melletti "kis házából" jött, de azelőtt a trópuson élt, s azzal együtt emlegeti is: "Még fiatal voltam, mikor megérkeztem, hiszen emlékszel. Harminckét éves", már nem is kalkulálom, hogy ha 1899 nyarán — "negyvenegy éve" — volt az elválás, amikor ő harminckét esztendőtlé születt, hányban volt a születése. Igaz, hetvenen túl — magamat is tekintve — már kezd nem mindegy lenni, hogy hányal több az ember, de hagyom az éveket arra, hogy "az író így írta", s mivel "beszaladtunk" Püspökladányra, "fékezem" az olvasásomat úgy, hogy épp a gyertyák lesznek a "püspökladányi könyvjelzőim": "A hosszú asztalnál ülnek, a nagy étkezőben, melyet Krisztina halála óta nem látogatott vendég. A terem, ahol évtizedeken át nem ebédelt senki, olyan, mint egy múzeum terme... A falakat régi francia famunka borítja, a bútorok Versailles-ből valók (= ezt a Nini kedvéért most, itt a püspökladányi állomáson, Versailles-nek olvasom)... Porcelán gyertyatartók sorakoznak az asztalon, vastag, kék templomi gyertyákkal... A gyertyák magas lánggal lobognak..." A 49-ik oldal ez, s ha igaz, Kolozsvár még annyira van ide, mint a gyertyák égése csönkig.

A ladányi állomáson mindig érzem hazafelé a "vendégmarasztalást": drága pénzzel megfizetjük a nemzetközi gyors árát helyjegyekkel, s miután ott vesztegelünk legalább húsz percet, az "Ady Endre" kész személyvonatként is szolgálni a határig, minden állomást megállással "tisztelve meg". Háborogva az ember, hogy a pénzért ne ezt adják, de morgásom általában csillapodik azzal a gondolatával, hogy az amúgy is igen hamar "elfogyó" Magyarországon így legalább időben kissé "gyarapodik", s az "elválás" biharkeresztes perce valamivel később következik be. Jelen úttal pedig van még az a "hozádek" is, hogy "útítársam" a Monarchia két egykori tisztje, életkor szerint is, "társaim", s bár esztendőik pontos számát az író végképp összezavarta, "nekem szólóan" is olvashatom a "ladányi" tárgyalásukat: "Ezért keltél útra? — kérde a tábornok. — Mert látni akartad Bécsot s ezt a házat? Vagy üzleti dolgod volt a kontinensen? — Már semmiféle dolgom nincsen — feleli. — Hetvenhárom éves vagyok, mint te. Nemsokára meghalok. Ezért keltem útra, ezért jöttem el ide is. — Azt mondják — feleli udvarias, bátorító hangon a tábornok —, ebben a korban már addig él az ember, amíg elunja. Te nem így érzed? — Én már eluntam — mondja a vendég. Hangsúly nélkül mondja ezt, közömbösen. Nálam ez úgy van, hogy még eszem ágában sincs unni az életet, s hiába, hogy már megjárta vele, nem unom számítani újból az éveket, amint a harmadik "fő személyre", Krisztinára fordul a szó, aki a kertben van eltemetve, "az üvegházak közelében", de aki "a francia selyemmel bevont" karosszékével kezd mindinkább "jelen lenni" a kandalló tűzének és gyertyák lángjának fényében: "Régen halt meg? — Nyolc évvel azután, hogy elmentél. — Nyolc évvel utána — mondja a vendég... — Huszonnyolc

éves korában. — Megint számol, félhangosan. — Ha élne, ma hatvanegy éves lenne. — Igen. Öregasszony lenne, mint ahogy mi öregemberek vagyunk." Lehet, öregségi "agytorna", de már benne vagyok az újabb "számítanfelmegoldás"-játékban, s alig fél oldallal tovább olvashatom a vendég fejszámolásának "eredményét" is: "— ... Tehát ezernégyezerhatszötben halt meg — mondja végre, hangsúly nélkül, mint aki mind ez ideig törte fejét, s kiszámította a végeredményt. — Akkor te még szolgáltál? — Igen. A háborút végigszolgáltam..." Van útravaló szendvicsem, még "Olenka-süteményem" is, de mire mozdul a vonat, "öreg társaimmal" fogyasztom az edelt, amelyben némi "szellemi táplálék" is van: "Vérest húst esznek, figyelmesen és hatalmas étvágygal, az öreg emberek faló-rágó elmélyedéssel, akik számára az étkezés már nemcsak egyszerű táplálékfelvétel, hanem ünnepélyes és ősi cselekedet. Mint aki erőt gyűjt, úgy rágnak és esznek, nagyon figyelmesen. A cselekedetekhez erő kell, s az erő az ételben is van, a véres húsból, a fekete borból. Úgy esznek, kissé csemegézve, azzal az áhítatos és komor odaadással, mint mikor az ember már nem ér reá szépen enni (= ezt majd otthon elolvassuk Irmával együtt is), fontosabb, hogy a hús minden rostját alaposan megrágják, kiszívják a hús anyagából az életerőt, melyre szükségük van. Finom mozdulatokkal esznek, s ugyanakkor úgy is, mint a törzs vénei az ünnepen: komolyan és végzetesen." Nem vág ez össze azzal, hogy hetven után életuntság, de a nagyobb baj az, hogy hirtelen "szélroham tépi fel az ablakokat", "kitör a vihar", egy kénköves villámlás úgy "hasítja végig az éjszakát, mint egy aranypallos az áldozat testét", s nyomában teljes sötétség lesz, a villámcsapás "a városi villanytelepet sértette meg", az emlékezők egészen "a kandalló tűzének" s "két magános, égve maradt gyertyaszálak" a világítására maradnak, ám a lakájok "új, karos gyertyatartókat hoznak", s "költözünk": "Egy lakáj magasra emelt égő gyertyákkal világít előttük. Némán mennek át a kísérteties világításban, kissé ödöngve és imbolyogva, mint árnyaik a falon, az ebédlőből a hideg sötét szobába... A lakáj kis asztalon feketét, szivart, pálinkát állít kezük ügyébe, s egy ezüst gyertyatartót, megtűzdelve gyermekkar vastagságú templomi gyertyákkal, a kályha peremére állít. Most mindketten szivarra gyújtanak... A kályhából egyenletesen sugárzik a hasábfák melege, a gyertyafény imbolyog fejük fölött. Az ajtót becsukták mögöttük. Egyedül maradtak."

Most már ezek a gyertyák fognak csönkig égni? Tulajdonképpen most kezdődik a haddelhadd? A számadások éjszakája "vádoló" és "vádolt" között, a szembenézés a negyvenegy évvel azelőtti vadászat gyilkossági kísérletével, a szerelmi háromszög "tragédiájával"? Nem csodálom, ha világsiker a könyv, legalábbis az eddigi 60 oldalon meseterien van előkészítve, ami most egyszerre "szőnyegre" kerül: "Már nem élünk sokáig — mondja átmenet nélkül a tábornok, mint ha egy néma vita egyik végső következtetését mondaná ki. — Egy-két év, talán annyi se. Nem élünk sokáig, mert visszajöttél. Ezt te is tudod jól. Volt időd gondolni erre a trópuson, s aztán később a házában, London mellett. Negyvenegy év nagy idő. Jól meg gondoltad, igaz?... De aztán visszajöttél,

mert nem tehetted másként. S én megvártalak, mert nem tehettem másként. S mindketten tudtuk, hogy még egyszer találkozunk, s akkor vége lesz. Az életnek s természetesen mindennek, ami az életünknek addig tartalmat és feszültséget adott. Mert az ilyen titokban, mint amilyen köztem és közötted lapang, különös erő van. Égeti az élet szövetét, mint a gonosz sugárzás, de ugyanakkor feszültséget, hőfokot is ad az életnek. Kényszeríti, hogy élj... Amíg az embernek dolga van a földön, él. Megmondom neked, mit tapasztaltam egyedül az erdőben, az elmúlt negyvenegy évben, amíg te a trópuson és a világban jártál. A magány is éppen eléggé különös... néha olyan, mint egy őserdő, tele veszéllyel és meglepetéssel... Az ilyen embernek, aki átadta lelkét és sorsát a magánnak, nincs hite. Csak vár. Arra a napra vagy órára, amikor mindazt, ami a magányba kényszerítette, még egyszer megvitathatja mindazokkal, vagy azzal, akik idejuttatták. Úgy készül erre a pillanatra, tíz éven át vagy negyven éven át, vagy egészen pontosan negyvenegy éven át, mint a párbajra készülőnek a párbajhősök. Mindent elrendez életében, hogy ne tartozzék aztán senkinek, ha elesik a párbajban. És mindennap gyakorol, ahogy a hivatásos kardcsörtetők gyakorolnak. Mivel gyakorol? Emlékeivel, azzal, hogy a magány, az idő révélete ne engeszteljen meg lelkében és szívében semmit. Mert van egy párbaj az életben, kardok nélkül, amelyre érdemes egészen felkészülni. Ez a legveszélyesebb. De egy napon eljön a pillanat. Te is így gondold? — kérdezi udvariasan. — Pontosan így — mondja a vendég. S szivarja hamuját nézi. — Örülök, hogy te is így gondolkodol — mondja a tábornok. — Ez a várakozás éltet. Természetesen ennek is van határideje, mint mindennek az életben. Ha nem tudom, hogy visszajössz egy napon, valószínűleg én indulok el, tegnap vagy húsz év előtt, hogy megkeresselek, London mellett, a házában vagy a trópuson, a malájok között vagy a pokol fenekén. Mert megkerestelek volna, ezt tudod jól. Úgy látszik, a döntő, igazi dolgokat tudja az ember... A világ nem tehet ellenem többé semmit. Új világrendek megsemmisíthetik az életformát, melyben születtem, s amelyben éltem, forrongó és támadó erők megölhetnek, elvehetik szabadságomat és életemet. Mindez közömbös. Ami fontos, hogy én nem alkuszom a világgal, melyet megismertem, és kizártam életemből..."

Legyen most már hetvenöt éves vagy hetvenhárom, mindenesetre le a kalappal egy öreg tábornok előtt, akinek ilyen szinten áll a gondolkodása, az ítélete s az előadókészsége. S ráadásul mintha egyszerre az én "vallomáson" is mondaná, hiszen magam is valami hasonló várakozásban éltem a "magány erdejében", míg nekifoghattam, hogy számot vessek magammal s a világgal a *Képek a Kutyaszorítóból* dossziéinak lapjain, amely "párhuzam" annyival inkább kísért, mivel — ha most ismét "számolok" — éppen negyvenegy évvel a "pályakezdő csángó ének" után jött el számomra is az a "határidő", amikor a "titkokat felderítő" hosszú "beszélgetésbe" beültem, csaknem "párbajos" helyzettel rokon feszültségben! S mennyire találva érzem magam a következő oldal szavaival is, ahol a tábornok gyermekkorukat, a barátságuk meggyökeresedő pillanatát idézve fel, "elejtette" a megjegyzést: "Akkor

tizenkét évesek voltunk. Ez volt a gyermekkor utolsó pillanata." Hatvan esztendőn át — még eljutottam a "tábornoki életkor" közelébe — nem fogtam fel hasonló világossággal, hogy valóban "a gyermekkor utolsó pillanata" volt életemben az a szeptember 1942-ben, amikor tizenkét évesen tovaszekereztem az almási-szülőhelyi gyermekkorból a Kénositetőn át mint "Horthy Miklós-ösztöndíjas" a székelykeresztúri gimnázium komoly falai közé. "Néha éjjel élesen láttam ezt a pillanatot is, mint minden mást, ami fontos volt az életemben", teszi hozzá a tábornok, aki a maga "valóságában" akár "vitéz"-rendű "revizionista" tisztársa lehetett volna az 1940 után alig pár évvel hetvenötödik születésnapját ünneplő Horthy "tengernagynak", ha "itt", a könyvbeli "világban" nem az a máségyéb lett volna a fontos, hogy "most már, hogy itt vagy, csak az igazságról fogunk beszélni"... Hosszú s igen magas szintű elmélkedést adott elő barátjának a tábornok a barátságról, hűségről stb., hivatkozott arra, hogy "Platón is újra és újra olvasta", "egy orosz herceg" szintén "írt erről" — de már "nem emlékezett a nevére" —, s vallotta hozzá: "Látod, ilyen elméleti kérdésekkel foglalkoztam, mikor egyedül maradtam. A magány természetesen nem adott választ. A könyvek sem adtak tökéletes választ. Sem a régi könyvek, a kínai, a zsidó és a latin gondolkodók dolgozatai, sem az újak, a szókimondók, melyek inkább csak szavakat mondtak ki, nem pedig az igazságot. De elmondta-e, leírta-e az igazságot valaki, valaha is?... Erre is sokat gondoltam, mikor egy napon kutatni kezdtem lelkemben és a könyvekben. Múlt az idő, és az élet homályosodott körülöttem. A könyvek és az emlékek fölgyűltek, sűrűsödtek. S minden könyvben volt egy szemernyi az igazságból, s minden emlék azt felelte, hogy az ember hasztalan ismeri meg az emberi kapcsolatok igazi természetét, nem lesz bölcsőbb semmiféle ismerettől. S ezért nincs is jogunk föltétlen igazságot és hűséget követelni attól, akit egyszer barátunknak fogadtunk, akkor sem, ha az események megmutatták, hogy ez a barát hűtlen volt... Mert van az adatszerű igazság. Ez és ez történt. Így és így történt. Ekkor és ekkor történt... De a tények néha csak szálnalmas következmények. Az ember nem azzal vétkezik, amit csinál, hanem a szándékkal, amellyel elköveti ezt vagy azt. Minden a szándék. A nagy, a régi, vallásos jogrendszerek, melyeket tanulmányoztam, tudják ezt és hirdetik. Egy ember elkövethet hűtlenséget, aljasságot, igen, a legrosszabbat is, gyilkolhat, s belülről tiszta marad. A cselekedet még nem az igazság. Mindig csak következmény, s ha az ember egy napon bírósági és ítélő akar, nem érheti be a rendőri jelentés tényeivel, meg kell tudnia azt, amit a jogászok indítóoknak neveznek. Szökésed tényét könnyű megérteni. Okát nem. Elhiheted, hogy az elmúlt negyvenegy évben minden lehetőséget fölvettem és megvizsgáltam, ami ezt az érthetetlen lépést magyarázza. S nem adott választ egyetlenegy föltevés sem. Csak az igazság adhat választ..." Ezen a ponton már a "levegőben volt", hogy "kezdődik a párbaj", de arra "véget ért Magyarország", s alig kezdte a tábornok felidézni a "szökés tényével" összefüggő emlékeket, már Romániában voltunk, s a "biharpüspöki könyvjelző" a 71-ik oldalon az a mondat lett: "S e pillanatban belépett Krisztina."

Beléptek a román határorok, vámosok, s én mint sokszor a térségnek ezen a "klerikális" pontján, a Püspökladánytól Biharkeresztesen át Biharpüspökiig terjedő "határzónában" önkéntelenül dúdolni kezdtem nagyon magamban, hogy "Nézd a gúnyhatárt, széttiporva már..." Nekünk az egész "almási szótárunkban" nem volt addig olyan kifejezésünk, hogy "gúnyhatár", de akkor megtanultuk, s egy ideig mindennapos gyakorisággal énekeltük is, mert az az öröm csak énekelve volt igazi öröm, hogy Bécsben "széttiporták" a trianoni "gúnyal" csinált határt, s legalább felerészben — fél Erdéllyel — igazságot szolgáltattak Magyarországnak. Úgy volt, ahogy naponta többször énekeltük zászlós felvonulásokkal: "Lépteink nyomán fenn a Hargitán s völgyeinkben lenn tornyok hangja zeng!", egészen "otthon" voltunk a falunkban egy ilyen énekkel, s nem is annyira hittük, mint "tudtuk", hogy ezzel az "igazsággal" végleg, örökre "magyarok lettünk", amiből azután "futó" négy esztendő lett, jórészt háborús bajoktól árnyékolva, nem "szebb jövő". Most pedig útra kel

Móser Zoltán fotója

az ember a budai hegyek közül, átkel a "gúnyhatáron", amely a klerikális nevekkal történelmileg külön "egybegyökerezett" alföldi tájegységet is "széttiporta", s Nagyváradszónál kezd látni, hogy a budaiak után újból vannak "magyar hegyek", amelyek hiába "estek át" a gúnyhatáron, nevükkel "eredendően" magyarul "szólnak", többek közt a legnagyobb, a legfenségebb: Királyhágó, amire kivált vonatos utazásából nézhet fel az ember úgy, mint egy "fenségre", s nekem sokszor kalandozott az eszem arra, hogy ha a honfoglaláskor Árpádék nem is, pár századdal később építhettek volna éppen ide, a Királyhágóra a magyar királyok egy országközpontot, egy "bevehetetlen várat", inkább,

mint Visegrádra, Budára, amelyek ki is estek az ország közepéből, nem is fogták egybe jól a "két hazát", viszont annyival szerencsétlenebbül "útjába estek" hamarosan a Bécs irányába törő török hódításnak. Még István király "szent jobbjá" is mintha "mutatta volna" a bihari irányba az utat a "misztikus" helyváltoztatásával, s utána még inkább Szent László király, akinek még a holttestét is arrafelé "térítették" a szekérhúzó barmok...

Mindez "ezúttal" is "bolondozott" a fejemben, de mióta huszonéves koromtól kezdve "járom" a királyhágói utat, most esik meg velem először, hogy jóformán rá sem nézek a mindig szemgyönyörködtető vidékre be végig, Kalotaszegen is túl, mivel — szinte "elnézést" kérve a hanyagolt tájszépsegektől — közben égne az "úti gyertyáim", s fényükben azt nézem: "Az ember végül mindig egész életével felel a fontosabb kérdésekre. Nem számít, mit mond közben, milyen szavakkal és érvekkel védekezik? A végén, mindennek a végén élete tényeivel válaszol a kérdésre, melyet a világ olyan makacsan intézett hozzá. Ezek a kérdések így hangzanak: ki vagy?... Mit akartál igazán?... Mit tudtál igazán?... Mihez voltál hűséges és hűtlen?... Mihez vagy kihez voltál bátor vagy gyáva?... Ezek a kérdések. S az ember felel, ahogy tud, őszintén vagy hazugon; de ez nem nagyon fontos. Ami fontos, hogy a végén egész életével felel."

Éppen ahol a táj a "legvadregényesebb" volt, a könyv ott vált a legkevésbé "regényes" olvasmánnyá: még csak nem is két ember "szópárbaja", nem egy éjszaka "végigbeszélgetése" avégre, hogy negyvenegy esztendő után tisztázódjanak a gyilkossági kísérlet "vadászjelenetei", a baráti és hitvesi hűtlenségek, hanem jóformán a tábornok monológos "felelete" mindarra, ami hármukkal történt, sok filozofálással emberi létről, morálról, úgynevezett örök kérdésekről. Egészében túlbeszélt elmélkedésnek éreztem, alapvető "műhibának" láttam a "csaló" és "áruló", majdnem gyilkos "vendégnek", Konrádnak a majdnem statisztika szerepbe való merevítését, mindamellett a szöveg végig lekötött a "szónoki lendületével", a "tábornok" nyelvi erejével és mélyenszántó gondolataival. Közben "pihentettem" is a fejem a saját könnyebb gondolataimmal, főképpen azokkal, amelyekkel "fel-felszárnyaltam" az égre, hogy valahol a fejünk felett repülhetnek Mátyásék Kijev repülőtere irányába, és Márton, aki az apa születési hazájában, Kolozsváron, sőt még a "pápé" székely szülőfalujában is "megfordult", s azzal együtt unitáriusnak "megkeresztelkedett", most első repülőútjával éppen az "anya"-országba "száll", hogy "ukrán hazáját" is meglássa, s bár így "válogathat" a "hazákban", most az "anyahonba" menet minden bizonnyal az *Anyám tyúkjának* képei forognak a szeme előtt, s ha az apja olvassa is neki, már hegyezgetheti a fülét arra, hogy "Morzsa kutyánk, hegyezd füled...", s mondja majd: "Mo."

A "magam útján" lenni a földön az én "meséskönyvemmel" a kettős célt pontosan elértem; egyszerre értem a könyv végére és Kolozsvár határába. A búcsúcsók a gyertyák csonkjá mellett kissé "elkente" a könyv végét, de végül is ez volt a célbaérés "csókja": a dajka és a tábornok megcsókolta egymást, és "mint minden emberi csók, ez is felelet... egy kérdésre, melyet szavakkal nem lehet kimondani."

Bízzunk benne, a java hátra van

Szatmárban az eminenseket mindig körbeborozta a hír. Panek, Páskándi, Láng Gusztáv és Szilágyi Domokos után, úgy az ötvenes évek legvégén hallani lehetett, a Kölcsey gimnáziumban megint útra kész egy verhetetlen gyerek, a Jakab Antiék Antija. Akinek aztán csak a vonatjegyet kellett megvásárolnia Kolozsvárig, hogy bölcsészhallgató legyen. Öt éven át magyar szakos. A kari könyvtár olvasótermében azon évek alatt ugyanazon széken ült. Végigabrákolt a magyar irodalmat az *Ó magyar...*-től bizonyára az *Oltyának unokáig*; aztán — és közben — mindazt, ami Boccacciótól Sartre-ig bekebelezhető. Szűkebb és tágabb magyar kultúránkban nyilván mindenkor akadtak fáradhatatlan ismerethalmazok, könyvfalók. Csakhogy az ő esetében ez a készítés konokul megbízható irodalom-tudássá állt össze, mely bármikor előszólítható.

"Lehettem volna oktató" — mondhatná a költővel; nos, az nem lett, pedig el sem tanácsolták (őt aztán nem, soha sehonnán). Egyetemi hallgató korában s utána egy ideig színpadi művekről írt esszét; közben huszonkét évesen a filológia olvasóterméből áttette székhelyét az *Utunk* szerkesztőségébe — ha jól számolom, most harmincnyolc esztendeje. Merthogy egy ilyen "koponyáról" elvtársi időkben elvtársi lapvezetők sem tudtak lemondani; még ha káderileg a pedigre némiképp hibáznia is... Akkoriban az *Utunk*nál hat lepedő-nagy oldalt kellett a szolgálatos "tisztafejnek" elolvasnia; ezt a

nyomdában műveltükeste hattól néha másnap hajnalig. Miután Jakab marha jóképű legény volt, a nyomdában a berakólányok igencsak bebámultak a korrektor-sufni ablakán, s olajat pisiltek a gyönyörűségtől, ha a betűoszlopról rájuk emelte a szemét. De, lehet, így voltak ezzel Thália papnői is.

Jó volna egyszer üde, csendes tűzű bokrok mellett élnosztalgiazni ezekről, csak sajnos, ugye, az érem másik oldala. Merthogy az isten megver, ha visszakívánjuk azokat a tündt évtizedeket. Közben az életünknek ott apadt el a jobbik fele. Hogy az ún. jövő számára még bár az onnan való élményeink se legyenek konvertálhatók. Hacsak az emlékirhatnám erőt nem vesz rajtunk egy szép napon, bár tán oda nem gárgyulunk.

Lehet, neki, K. Jakab Antalnak volt akkor a legnehezebb. Hisz neki egy irodalmi szöveg ápolatlansága, egy miesnap kurvaság is kiújította a gyomorfekélyét — hát amikor csörtetni kezdett a Hajdu Győzők, Lancranjanok rinocéroszhada. Ő pedig nemalkuvó fajta volt. Közben nem bántotta senki. Mert megóvták ettől a megalkuvók. Amit viszont nem lehetett tőlük nem elfogadni — és persze nem lehetett nekik ezt megbocsátani.

...Aztán csak véget ért valahogy az emberöltőnyi tús-állapot. A nájmódival meg másként nem tudtunk szót érteni: föl kellett ismernünk, nem jegyzi értékén a kultúrátudást. Az elején — szerencsére — nem hallgattunk a menedzseres idők szavára, s úgy gondoltuk, tető alá hozzuk néhány

KIRÁLY LÁSZLÓ

T. cz.

K. Jakab Antalnak

*A piaci virágos cigánysoron
Dancs Csöpiével mindig találkozom
Ki valójában Jakab Ildikó
Karba-öltve Pásztor Anikó
Nagy hőség izeszt vagy hull a hó
Cipőt vesznek vagy mi a kantal
Ámde hol van Kájaka Bantal
Elvállunk mostmár — családom várna
Eltűt egy kocsival Intza Oána
Gabrielle Ursz mint egy márna
Valami szövetség valaki álma
A szomszéd közben hatvanéves
Szállnak szerelmek és az évek s
Foszladoznak a barátságok
Holott mindnyájan erre vágyok*

könyves elképzelésünket pénzbeli fedezet nélkül is. Végre pár esztendeig Jakab Anti barátunk elemében lehetett, összeállította kilencven év Nobel-díjasainak antológiáját, mely egyszerre olvasmány-kéve és lexikon. Aztán végül elkezdett "tanítani" is a Helikon oldalain, szerkesztvén a középiskolások és tanáraik számára irodalmi szöveggyűjteményt. Ebből állt össze később a magyar irodalom antológiája négy kötetben, mintegy kétezernegyszáz oldalon.

Aki ezt kevesli, csinálja utána. Holott, bízzunk benne, a java hátra van.

SZILÁGYI ISTVÁN

Lap — visszajáról

Ellenmóttó:
Dicsérni jöttem Caesart,
nem temetni.
Eraepseka

Elnézést, de ennyi hülyéskedést csak megengedhetek magamnak, amikor "tíltásnak vagyok alávetve". Mert amikor közöltem K. Jakab Antal kollégámmal és alighanem barátommal (mert azt nem tudhatom, Ő miként vélekedik kapcsolatunkról, de néminemű sejtelveim csak vannak), hogy néhány sor erejéig hozzászólok korához, úgy utasított: azt már nem, mert ha fölfedem, a kutya sem fog többé munkát adni neki. És ezt nem nőies hiúságból tette (bár igazán hiúak köztudomásúlag inkább a férfiak szoktak lenni!), csupán a rá annyira jellemző rút merkantilizmus, anyagiasság diktálta. Ezért itt most nem közlöm, hányadik életévét töltötte be az idei Oroszlán Havában, csak tájékoztatásul megjegyezném, hogy az olvasó se öregedjék meg bután: tisztes korba lépett, s ebben az ifjúságorientált korban már ne is adjanak neki munkát. Csak pénzt.

Bizony, elszállt az idő szegény feje fölött, jobbára már egy kiadós pohár mellé sem lehet leülni vele, hogy megbeszéljük: bezzeg azok a régi szép idők, amikor még bírtuk, nejeink viszont egyre kevésbé minket. Megcsendesedtünk, na, ki többé, ki kevésbé, s van, aki egyáltalán nem. Tudom, ez gonosz pletyka, teljesen jellemzőtlen rám, de ez itt egy kivételes helyzet és alkalom. Tudom azt is, hogy itt és most irodalomról és szerkesztésről kellene fene okos dolgokat mondanom, de valahogy nem áll rá az írógépem. Pedig kellene...

Nos: volt egyszer egy lap (s annak lett egy jelenlegi folytatása), s ezt a hol volt, hol meg lett (s remélhetőleg ezután is lesz) lapot úgy hívták, hogy *Utunk*. Tudtommal a sajtótörténetben ez

volt az egyetlen irodalmi lap, amelyet mindenki a leghátulsó oldalról kezdett el olvasni, ott volt ugyanis egy olyan rovat, hogy: *Leveleltetés*. Ez a *Leveleltetés* pedig lenvelezzett ígéretek és kevésbé ígéretek ifjakkal és kevésbé ifjakkal, de leginkább íráskényszerben szenvedő dilettánsokkal, szenvedő kékhárisnyakkal, tehát mindközönként olyan egyedekkel, akiket a viszonyokból kifolyólag még nem vont el áldástalan tevékenységüktől a televízió számtalan bel- és külföldi csatornája. S mert nem bírták, vagy nem szerették az italt, ezért kocsmába sem jártak, búskomor: zújukban kiirtották maguk melől az irodalomra kevésbé fogékony családtagjaikat, s egyszer csak fölfedezték, hogy számukra nem maradt más, csak K. Jakab Antal, meg az *Ő Leveleltetése*. Szoros kapcsolatba léptek vele, volt, aki hétről hétre vendége volt, aztán meg olvasták azt a lapot, amelyik akkor-tájt a világsajtó történetében egyedülállóan hátulról kezdődött. És voltak a közolvasók és a nagyon is vájtfülűek (írók, egyetemi tanárok, egyebek), akik szintén "hátulról" olvastak. Ezek szórakoztak jobban; az érintettek szintén, ha a nagyon buták közé tartoztak; a kevésbé buták meg szídták a lapot, meg természetesen kájakabot, hogy gonosz és értetlen, s időnként javasolták, hogy bocsássák már el, akasszák föl, löjék főbe, törjék kerékbe, stb. És ne adjanak neki a patikában vitriolt, vagy inkább öntsék vele szembe. Szóval jó kis szórakozás volt az a *Leveleltetés*, barátaimmal (Györffy Kálmán, Sütő István) mi is bedolgoztunk különböző álleveken, s mert a lap csak a kezdbetűket közölte, igyekeztünk minél malacabb kezdbetűs neveket kitalálni, ami nem is volt oly nehéz. Küldtünk rímhívós -válaszos, úgymond "tűrőgetős" verseket, aztán drámát, prózát, azt, amiben akkor éppen jeleskedni akartunk. K. Jakab Antal ezt is, az átkokat is túlélte, s a mai napig él, mert meg nem halt.

Hogy a változások után miért szűnt meg ez

a rovat, annak K. Jakab, meg a tévé a megmondhatója; az emberek valahogy mostanában inkább néznek szappanoperát, minthogy napról napra szembesüljenek tehetségtelenségükkel. Ez így helyénvaló is lenne, ha K. Jakab Antal a heti penzum folytán nem maradt volna két karcsú esszékötetettel; két, nyelvében és eszmeiségében, tudományosságában briliáns könyvvél, amelyeknek kapcsán méltán ki lehet jelenteni: Ő az a préérin, aki a legpallérozottabban, a legfeszesebben használja az olyannyira kifejező és árnyalható magyar esszényelvet.

Dilettánsok száma apadván kortalan ünnepeztünk "társadalmi munkára" adta fejét, s elkészült hiánypótló, a magyar irodalmat a kezdetektől fölterképező, irodalomtörténeti értékű szöveggyűjteményeivel, amelyeket a tévébuzi és vidióta tanulók nem forgatnak az azt megillető haszonnal. Aki viszont ad magára és az irodalomra, az fölöttébb haszonnal forgathatja. Úgy tűnik, máris cseperedőben egy nemzedék, amelyik a csemegéző (nassoló) szövegtár révén kézbeveszi az alapműveket. Ez is jó mulatság, férfimunka volt a K. Jakab Antal részéről. Nem hiába öregszik, úgymond.

Hogy éppen most mivel foglalkozik szerkesztőnk-szerzőnk, azt nem tudhatjuk, mert hogy Ő szemérmes. No meg mi is. Nem érdeklődünk, hogy ne pletykálhassuk el túl korán. Úgyis kiderül. Vagy ha nem, akkor megkérdezzük Csöpi mamát, aki annyira Csöpi, hogy e sorok írója is csak véletlenül, tizenöt évi ismeretsége után tudta meg Róla: becsületes nevén Ildikó. De erre a névre talán már Ő sem emlékszik, merthogy Ő olyan Csöpi. És nemcsak K. Jakab Antal viselte el, hanem több alkalommal minket is.

De itt most K. Jakab Antaltól lett volna szó. Aki annyi idős, amennyi, s a többi: néma csend. Isten éltessen, Anti tata!

MÓZES ATTILA

KÓDEX—

Schöpflin György tavaly ősszel megjelent könyve a neves politológus életművének jelentős részét foglalja össze. A nemzeti hovatartozás, az államalkotó nemzeti és egyéb erők, különösen Közép- és Kelet-Európa viszonylatában, sosem hiá nyoztak az LSE tanárának vizsgálati köréből. Jelen műve ezt szerkezetében is tükrözi, hiszen magában foglalja több korábbi közleményét is.

Schöpflin műve a magyar olvasó számára több dimenzióban lehet érdekes. Az egyik és a szerző által feltehetően fontosabbnak tartott dimenzió, a könyv fő tartalma az, hogy a nemzeti, az etnikus hovatartozási érzés, a maga kulturális, érzelmi, irracionális és sokszor miszticizáló elemeivel együtt nem kevésbé fontos erővonala a nemzetalkotó dinamizmusnak, mint a másik kettő: a civil társadalom és az állam. Schöpflin fogalmazásában: "A demokratikus nemzetfogalom három kulcsfontosságú és egymást támogató eleme a civil társadalom, az állam és az etnikum. E három összetevő állandó interaktív kapcsolatban van egymással."

A nemzet fogalma mindenütt fontos a mai Európában, ahol az Európai Unióban, az Unió lankadatlan integráló törekvéseiben kifejeződik a federalista szándék újra meg újra összecsap nemzetek és nemzetiségek ösztönös szeparatizmusával, nemcsak Kelet- és Közép-Európa műállamaiban (a kiszorított Csehszlovák Köztársaságban, a véres vergődésben széthullott Jugoszláv Államszövetségben, a szovjet birodalomban és azon belül az orosz szövetségben), hanem Nyugat-Európában (Spanyolországban, Belgiumban, az Egyesült Királyságban) is. Magyar szempontból azonban érdekes — sokak számára még érdekesebb — dimenziót jelent az is, hogy Schöpflin behatóan foglalkozik a mai magyar politikai valósággal, a poszt-kommunista állam születési körülményeiből és múltjából adódó nehézségeivel, amelyek mindmáig rányomják bélyegüket ennek az államnak természetére, és foglalkozik Magyarország sajátos nemzetiségi problémájával, az eredeti nemzet külföldi államokba terelt részeivel. Érthetőbbé teszi például Gereben Ferenc és társai Kárpátalján végzett kutatásainak eredményében azt a szomorú megállapítást, hogy Kárpátalja magyarjainak nincs hazája, csak szülőföldje, és rávilágít minden magyar poszt-kommunista kormány dilemmájára a határon túli magyarság jelenségének kezelésében.

Akinek a számára az előző bekezdés nehezen emészthető, az ne vigye magával Schöpflin könyvét vakációs olvasmányul. A szerző szakember, aki elsősorban szakemberekhez szól, azzal az elvárással, hogy a politológia és a szociológia alapfogalmai nem szorulnak magyarázatra az olvasó számára. Vannak a könyvnek olyan részletei, amelyeknek teljes megértése nem figyelem és nem felfogóképesség, hanem szaktudás dolga. Ha a szerző népszerű, ismeretterjesztő könyvben foglalja össze évtizedek munkájának eredményeit, akkor minden bizonnyal lazább stílusban fogalmaz, és kiter olyan magyarázatokra, amelyek a szakember számára sértőek lennének. De még az sincs kizárva, hogy műve akkor is *Az idő rövid története* sorsára jut, amelyben ugyan a szerző egyetlen matematikai képletet használ csak, de mondandója megértéséhez mégis matematikai és elméleti fizikai felkészültségre van szükség. A saját szakterületéről író akadémikus formájában rendszerint Ovidius sorsára jut, aki azt panaszkolja, hogy bármit mond is, az csak vers formájában fogalmazódik meg — és még ezt is versben mondja.

Laikusnak lenni azonban nem azonos az érdeklődés hiányával. Schöpflin György könyve nem kevésbé értékes, közlendője nem kevésbé érdekes attól, hogy tovább tart elolvasni. A nemzetállam sokat vitatott — még pusztán koncepciójában sem mindenki által elfogadott — jelenségének felfogásához, és gyakorlati síkon Magyarország és a környező poszt-kommunista államok problémáinak áttekintéséhez, a saját múltjuktól és a nyugati demokráciák jelenétől egyaránt elütő természetük megértéséhez értékes eszköz ez a könyv.

JOTISCHKY LÁSZLÓ, Angliai Magyar Tükör, 2001. március

— INDEX

ZENE TEGNAP, MA, HOLNAP 20.

Zenei szimptomatológia

Nem figyelünk a művészetre, nem figyelünk a társadalomra? *Alszik a világ?* Nem figyelünk a szembeötlő tünetekre, bármiről is legyen szó. Ezért még tüneti kezelést sem alkalmazhatunk akut betegségek esetében sem. A szimptomatológia nagyon fiatal tudományág. Első művelői, tudatos alkalmazói közül Rudolf Steiner emelkedik ki. Társadalmi szimptomatológiai problémákat felvető 1918-as előadásai ma időszerűbbek, mint valaha is voltak az elmúlt majd száz évben (Rudolf Steiner: *Geschichtliche Symptomatologie*, Dornach, 1982).

A zenei szimptomatológia néhány imitt-amott elszórt adattól eltekintve, úgy tűnik, még meg sem született. Pedig fontosságára ezernyi jel, tünet hívja fel a világ figyelmét. De ezekre sem figyelünk, elvégre csak zenéről (művészetről) van szó, a modern élet amolyan mellékágáról. Az már fel sem merül bennünk, hogy a főkérdésekre — politika, gazdaság, pénzügyek, tudományok — a művészet *tünettana* is értékes felvilágításokkal szolgálhatna. Például társadalmi metereológiai előrejelzéseként is használhatnánk. Gondoljunk csak a 20. század eleji barbár zenei betörésekre, a hajszenekre, a művészet berkeiben megszülető, majd művekben kitörő agresszív hajlamokra. Akkor sem, most sem, senkik sem árottak, CSAK JELEZTEK. Mindent előre bemutattak, ami azután a század folyamán szép sorjában be is következett. És mit tehetünk volna az elszabaduló elemi erőkkel szemben? — tehetnénk fel a jogos kérdést. Valószínűleg nem akadályozhattuk volna meg vulkáni kitöréseiket, de talán felkészülhettünk volna "fogadásukra", enyhíthettük volna a társadalmi sokkok hatását, időben és jól megérthettük volna a felvonuló erők mozgásirányát, működésük "szabályait". Bármennyire is mellékágnak tekintjük a művészetet, mégis többet mond el a világ alakulásáról, mint bármely más tudományos vizsgálat. A történelemtudomány, a zenetörténet is! a múlttal foglalkozva sem kíván tünettani vizsgálatokat végezni, inkább a kényelmesebb utat választva *leíró* jellegű tudomány maradt napjainkig.

A MÚLTIDÓ-TUDOMÁNY nem akar a jelennel foglalkozni!

Az európai többszólamú zene legnagyobb horderejű vívmánya kétségtelenül a TONALITAS volt. Az atonalizmusra hajló korok zenéje (XVI. századi kromatikus iskolák Európa-szerte Olaszországtól Angliáig, Gesualdótól Thomas Weelkesig, Bach kromatikus fantáziái, a *Kunst der Fuge* egyes darabjainak atonális pillanataiig, Wagner Tristankromatikája és végül a teljes 20. század) olyan tünethalmazt jelent a zene fejlődésében és ezzel párhuzamosan az emberi tudat alakulásában, amit feltétlenül vizsgálnunk kellene.

A neo-stílusok ún. *visszahajlásai* is jellegzetes tünetek, válaszok az atonális törekvésekre, figyelmeztető felvillanások társadalmi vonatkozásban is. Magában a politikai életben is kimutatható lennének a neo-(politikai!) stílusváltások, a tonális és atonális váltakozások különös törvényszerűségei.

Szimptomatikus jelenség a zene gép-termékeinek megjelenése is. Már régóta gyártunk gépi cserealkatrészeket is az ilyen zenedarabok számára. Gondoljunk csak el, hogy a hangszintetizátorok eleve kínálnak ritmuskíséreteket. Elég, ha bekapcsolsz valamilyen csere(zene)alkatrészt, és ráviheted a saját rögtönzésedet vagy egy, szintén a gép memóriájában tárolt valamilyen dallamot. Az így előállított zenedarab csak GÉP. Zenei éntudata nincs, nem is lehet. Design termék, fényesre lakkozva, hogy kelendőbb legyen. Végül is halott termékek születnek ily módon. Érdemes lenne megvizsgálni, mit is jelez ez a fantasztikus mai *designzenetermés*, a maga *zene-kirakabáival* együtt. Mit jelez be jó előre a társadalmi, a gazdasági, a pénzügyi élet terén?

József Attila *A számokról* c. versében írja: "Bizony számok az emberek is, / mintha sok 1-es volna az irkában." Hanem "ezek maguk számolódnak / és csodálkozik módfelett az irka, / hogy mindenki csak magára gondol, / külön akar lenni a többinél / s oktalanul külön hatványozódik, pedig csinálhatja a végtelenségig, / az 1 olyformán mindig 1 marad / és nem szoroz az 1 és nem is oszt." Minden vers, kép, zene szimptomatológiai kutatás eredménye is. Korunk zenéjében is még mindig az 1 uralkodik és hatványozódik. Súlyos tünet, de majd csak valahogyan kigyógyulunk belőle.

TERÉNYI EDE

Augusztusi évfordulók

- 1 — 125 éve született Alexandru Antemireanu román író
170 éve született Baksay Sándor író
- 2 — 110 éve született Pavio Jasvili grúz költő
200 éve született Nicolas Patrick Wiseman ír költő
- 3 — 120 éve született Bartók György filozófus
75 éve született Beke György publicista
75 éve született Csanda Sándor szlovákiai magyar író
- 4 — 80 éve halt meg David Frischmann héber író
210 éve született Percy Bysshe Shelley angol költő
110 éve született Sipos Domokos erdélyi író
- 5 — 150 éve halt meg Frantisek Ladislav Celakovsky cseh költő
430 éve halt meg Jichák Luria héber költő
80 éve született Marin Preda román író
- 6 — 120 éve halt meg Wolodimierz Dionizy Wolski lengyel költő
- 7 — 190 éve született Giulio Carcano olasz költő
- 8 — 160 éve született Csegey Gusztáv író
100 éve született Sasa Pana román költő
- 9 — 140 éve született Augustus Delavs lett író
40 éve halt meg Hermann Hesse német író
810 éve született Minamoto no Szanatomo japán költő
- 10 — 320 éve halt meg Giovanni Sagredo olasz író
- 11 — 160 éve született Octave Feuillet francia író
- 12 — 175 éve halt meg William Blake angol költő
50 éve halt meg Perec Markis jiddis költő
- 13 — 200 éve született Nikolaus Lenau osztrák költő
130 éve született Otto Manninen finn költő
- 14 — 30 éve halt meg Jules Romain francia író
450 éve született Paolo Sarpi olasz író
90 éve született Erwin Strittmatter német író
- 15 — 160 éve született Csepregy Ferenc drámaíró

- 570 éve született Luigi Pulci olasz költő
- 16 — 170 éve született Wilhelm Wundt német pszichológus
- 17 — 50 éve halt meg George Magheru román költő
- 18 — 25 éve halt meg Déry Tibor író
130 éve halt meg Petar Preradovic horvát költő
- 19 — 125 éve született Barabás Ábel irodalomtörténész
340 éve halt meg Blaise Pascal francia filozófus
- 20 — 130 éve halt meg Dimitrie Bolintineanu román költő
175 éve született Charles De Coster belga író
- 21 — 240 éve halt meg Mary Wrothley Montagu angol írónő
- 22 — 400 éve halt meg Abu 'l-Faol Allami iráni író
30 éve halt meg Nichifor Crainic román költő
175 éve született Emil Quenten finn költő
- 23 — 150 éve született Domenico Ciampoli olasz író
100 éve halt meg Lauka Gusztáv író
410 éve született Fulvio Testi olasz költő
- 24 — 25 éve halt meg Kós Károly erdélyi író
430 éve halt meg Pierre de la Ramée francia filozófus
10 éve halt meg Székely János erdélyi költő, író
- 25 — 125 éve született Janis Jaunsudrabs lett író
- 26 — 100 éve született Petrusz Harisz görög író
- 27 — 100 éve született Jurij Ivanovics Janovszkij ukrán író
20 éve halt meg Végh György költő
- 28 — 120 éve született Erik Gustav Hellström svéd író
- 29 — 400 éve halt meg Sebastian Fabian Klonovic lengyel költő
370 éve született John Locke angol filozófus
140 éve született Maurice Maeterlinck belga költő
- 30 — 80 éve halt meg Georges Sorel francia filozófus
175 éve született Szilágyi Sándor történész
- 31 — 75 éve született Dan Desliu román költő
- ? — 350 éve született John Wise amerikai író

Az érzelemlről

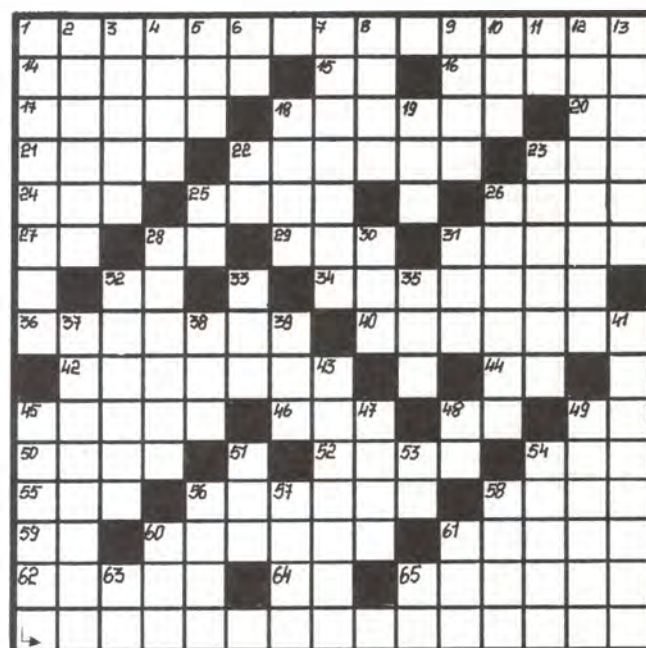
A rejtvény fősoraiban John Junor gondolatát kapja megfejtésül.
VÍZSZINTES

1. A gondolat első része. 14. Palacsinta jelzője lehet. 15. Saját kezűleg, röviden. 16. Cetek foga. 17. Helyreteresz. 18. Csónakkal a túlsó partra jut. 20. Stroncium vegyjele. 21. Téli sportot űz. 22. Egyfajta állatok végtagja. 23. Kubai, zambiai és osztrák autójelzés. 24. Zabos, de néma! 25. Bevetetlen szántóföld. 26. Könyvet megjelentet. 27. Azonos betűk. 28. Név-elő. 29. Angol női becenév. 31. Föld, melyről a gabonatermést betakarították. 32. Argon vegyjele. 34. Balkáni állam. 36. Viszketés enyhítése. 40. Minden jót kívánó. 42. Spanyolországi népcsoport. 44. Néma Roli! 45. Ablak kinyitása. 46. Valamelyik része! 48. Téli sport. 49. Kicsinyítő képző. 50. Finom-műszerész. 52. Lop. 54. ... Shop Boys. 55. Nemes, de néma! 56. Padlót tisztít vízzel. 58. Sorkatona. 59. Tiltószó. 60. Erdővidék központjából való. 61. Tersánszky hőse (Marci). 62. Paróka. 64. Francia rt.

65. Tenyérbe csapó kézfogas.
FÜGGŐLEGES

1. Szántóeszköz része. 2. Felfordulás. 3. Belga város. 4. Hatalmában tart. 5. Kanonoksor része! 6. Kettős betű. 7. Híres hotel. 8. Tuskót szétfeszít. 9. Ruha tartozéka. 10. Intermezzo belseje! 11. Kínai hossz mérték. 12. Tovarohan. 13. Nem távozó. 18. Régész igéje. 19. Határnál fizetjük. 22. A fa "karja". 23. Metód társa. 25. Nyíró hőse (Bence). 26. Kedvelt kalitkamadár. 28. Gabona betakarítása. 30. Talmi belső! 31. Bő. 32. Szándékozás. 33. Táncmulatság. 35. Kórházi osztály. 37. Tálalomra kiválasztott. 38. ... Hafun, szomáliai fok. 39. Nyakmelegítő. 41. Arra a helyre terít. 43. Könyvet készít. 45. A gondolat második, befejező része. 47. Vena lehet ilyen. 48. Kígyóhang. 49. Német vegyész (August von Stradonitz). 51. Habos ital, tréfásan. 52. Csont (latin). 54. Rámol. 56. "Siket" madárfaj. 57. Elveszett, angolul. 58. Meztelen, angolul. 60. Kevert aba! 61. Kovács András Ferenc névbetűi. 63. Népiesen szólít. 65. Néma pali!

BOTH LÁSZLÓ

A Helikon 13. számában megjelent, *Bőbeszédeknek* című rejtvény megfejtése: *Az ember ne legyen a szavak rabszolgája.*

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége

Illyés Közalapítvány

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Pro Professione Alapítvány

Magyar Kultúra Alapítvány

Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
SZABÓ GYULA
SZŐCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY Mária: olvasószervező
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY Mária; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309. Fax: 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288